

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

Hatytringer

Resultater fra en studie av
funksjonshemmedes erfaringer

Publisert: Desember 2016
Terje Olsen
Janikke Solstad Vedeler
John Eriksen
Kurt Elvegård

NF rapport nr: 6/2016
ISBN nr: 978-82-7321-670-0
ISSN-nr: 0805-4460

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

HATYTRINGER

Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer

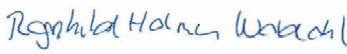
Publisert: Desember 2016
Terje Olsen
Janikke Solstad Vedeler
John Eriksen
Kurt Elvegård

NF rapport nr: 6/2016
ISBN nr: 978-82-7321-670-0
ISSN-nr: 0805-4460

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

RAPPORT

TITTEL: Hatyringer. Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer.	OFF. TILGJENGELIG: JA	NF-RAPPORT NR: 6/2016
FORFATTER(E): Terje Olsen Janikke Solstad Vedeler John Eriksen Kurt Elvegård	PROSJEKTANSVARLIG (SIGN): Terje Olsen	FORSKNINGSLEDER: Ragnhild Holmen Waldahl
PROSJEKT: Hatefulle ytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne	OPPDRAKSGIVER: Bufdir	OPPDRAKSGIVERS REFERANSE: Joseph Vasquez og Karen-Sofie Pettersen
SAMMENDRAG: Rapporten oppsummerer resultater fra en empirisk studie av hatyringer rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne. Studien belyser hvor det skjer, hvilke konsekvenser hatyringer har for dem som rammes og i hvilken grad hatyringer opptrer i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag. Avslutningsvis drøftes hvordan hatyringer kan håndteres og forebygges.	EMNEORD: Hatefulle ytringer, hatyringer, funksjonshemming, nedsatt funksjonsevne, diskriminering	KEYWORDS: Hate speech, hate crime, disability, discrimination
<i>Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning</i>	ANTALL SIDER: 71	SALGSPRIS:

Dette er andre opplag av rapporten. I kapittel 3 i denne versjonen er det gjort noen korrigeringer i tall og tabeller.

INNHold

RAPPORT	1
FORORD	3
SAMMENDRAG	4
FORMÅL, FORSKNINGSSPØRSMÅL OG METODE	4
BEGREPET HATYTRING	5
SUMMARY	8
PURPOSE OF THE STUDY, RESEARCH QUESTIONS AND METHODS	8
HATE SPEECH.....	8
FINDINGS.....	9
1. INNLEDNING	12
1.2 FORMÅLET MED RAPPORTEN	12
1.3 HATYTRINGER I STRAFFELOVEN OG SOM BEGREP	13
1.4 KORT OM FORSKNING OM HATYTRINGER OG FUNKSJONSHEMMING	14
1.5 VÅR TILNÆRMING TIL "HATYTRINGER"	15
1.6 "NEDSATT FUNKSJONSEVNE"	19
1.7 OPPBYGGING AV RAPPORTEN	20
2. METODE OG DESIGN	21
2.2 INNLEDNING	21
2.3 DELSTUDIE A: LANDSOMFATTENDE SPØRREUNDERSØKELSE	22
2.4 DELSTUDIE B: INTERVJUER OM HATYTRINGER	25
2.5 DELSTUDIE C: EKSPERTINTERVJUER.....	26
2.6 OM "ERFARINGER"	27
2.7 OPPSUMMERING	27
3. RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSENE	28
3.1 INNLEDNING	28
3.2 RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSE 1.....	28
3.3 OMTALE AV FUNKSJONSHEMMING OG UFØRETRYGD I MEDIA ELLER PÅ INTERNETT.....	30
3.4 RESPONDENTENES RAPPORTERTE UBEHAGELIGE OPPLEVELSER.....	31
3.5 KJENNETEGN VED RESPONDENTENE SOM HAR OPPGITT AT DE HAR BLITT UTSATT FOR KRENKENDE YTRINGER	34
3.6 TYPER OG ANTALL AV KRENKENDE YTRINGER.....	36
3.7 HVOR SKJER DET?	36
3.8 HVEM ER AVSENDER?	37
3.9 HVEM FÅR VITE OM KRENKENDE YTRINGER OG HVORDAN FØLGES DET OPP?	39
3.10 KONSEKVENSER AV KRENKENDE YTRINGER	41
3.11 HVORDAN SVARER DE SOM HAR GÅTT TIL POLITIET?	42
3.12 KOMBINASJONER AV FLERE DISKRIMINERINGSGRUNNLAG	43
3.13 RAPPORTERTE HATYTRINGER	43
3.14 RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSE 2	45
3.15 HVOR SKJER DET OG HVEM FREMMER YTRINGENE?	48
3.16 HVEM FÅR VITE OG HVORDAN FØLGES DET OPP?	50
3.17 KONSEKVENSER FOR RESPONDENTENE	51
3.18 OPPSUMMERING	52
4. RESULTATER FRA INTERVJUER OM HATYTRINGER	54
4.1 INNLEDNING	54
4.2 INFORMANTENES FORSTÅELSER AV HATYTRINGER	54
4.3 INFORMANTENES OPPLEVELSER AV HATYTRINGER	57
4.4 KONSEKVENSER AV HATYTRINGER	58
4.5 ANDRE FORMER FOR UBEHAGELIGE OPPLEVELSER	60

4.6	HVORFOR SÅ FÅ ERFARINGER MED HATYTRINGER BLANT INFORMANTENE?	63
4.7	OPPSUMMERING	64
5.	RESULTATER FRA INTERVJUER MED RESSURSPERSONER	65
5.1	INNLEDNING	65
5.2	UTENFORSKAPET SOM GRUNNLEGGENDE FORUTSETNING	65
5.3	BEVISSTGJØRING OG KUNNSKAP	66
5.4	LAVTERSKELTILBUD: NETTSTED OG KONTAKTTELEFON	69
5.5	OPPSUMMERING	69
6.	REFERANSER.....	70

FORORD

Tross det alvorlige temaet som drøftes i denne rapporten, vi har hatt stor glede av arbeidet med studien. Vi vil gjerne takke mange for godt samarbeid og diskusjoner.

Vi vil takke Joseph Vasquez og Karen-Sofie Pettersen i Bufdir for inspirerende og hyggelig samarbeid underveis i gjennomføringen av denne studien.

En stor takk til alle respondentene og informantene som har stilt opp, tatt seg tiden og bryet med å svare på spørsmål i spørreundersøkelsen og intervjuene.

Vi har hatt store glede av å samarbeide med en referansegruppe bestående av Kristine Vierli fra Norsk forbund for utviklingshemmede, Berit Vegheim fra Stopp diskrimineringen, Halvor Hanisch fra Arbeidsforskningsinstituttet og Lilly Ann Elvestad fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon. Tusen takk til referansegruppen for konstruktive kommentarer og innspill.

Vi vil rette en stor takk til en rekke av funksjonshemmedes interesseorganisasjoner. De har hjulpet oss med å viderefremde spørreundersøkelsene til sine medlemmer og informert medlemmene om mulighetene til å delta i studien som informanter.

En stor takk også til professor Julie Beadle-Brown ved The Tizard Centre, University of Kent. Hun delte generøst spørreskjemaet hun og hennes kollegaer utviklet i sin studie, og som vi har bygd videre på. Takk også til stipendiat Odd-Morten Mjøen og professor Patrick Kermit, begge NTNU Samfunnsforskning, for hjelp til å rekruttere informanter. Førsteamanuensis Hege Gjertsen ved Universitetet i Tromsø bidro med hjelp til utvikling av elektroniske spørreundersøkelser. Postdoktor Trond Bliksvær, Nord universitet, har lest og gitt oss mange nyttige kommentarer i slutfasen av studien. Stor takk til begge.

Under arbeidet med studien har vi presentert foreløpige funn på en nasjonal og to internasjonale forskningskonferanser: Norsk Nettverk for forskning om funksjonshemming (NNFF) i Trondheim 9.–10. mai, European Society for Disability Research (ALTER) i Stockholm 30. juni–1. juli og The Lancaster Disability Studies Conference i Lancaster 6.–8. september, alle i 2016. Vi vil takke våre forskerkollegaer for nyttige innspill til paper-presentasjonene.

Bodø/Trondheim/Oslo
September, 2016

SAMMENDRAG

FORMÅL, FORSKNINGSSPØRSMÅL OG METODE

Hatytringer og funksjonshemming har blitt viet lite oppmerksomhet i forskningen. Denne rapporten presenterer resultatene fra en landsdekkende studie om funksjonshemmedes erfaringer med hatytringer. Nordlandsforskning har i samarbeid med NTNU Samfunnsforskning gjennomført studien på oppdrag for Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Vi belyser følgende hovedspørsmål i rapporten:

- Hvilke typer hatytringer rapporterer personer med nedsatt funksjonsevne om og hvor skjer de?
- Hvilke konsekvenser har hatytringer for personer som blir utsatt?
- I hvilken grad opptrer hatytringer i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag?
- Hva er forholdet mellom hatytringer og andre ubehagelige opplevelser?
- Hvordan kan hatytringer håndteres og forebygges?

For å belyse spørsmålene, har vi gjennomført to landsomfattende spørreundersøkelser om funksjonshemmedes erfaringer med hatytringer, med formål å kartlegge typer og hyppighet av hatytringer, arenaer, hvem ytringene kommer fra og konsekvenser.

Spørreundersøkelsene ble distribuert elektronisk på epost, med hjelp fra funksjonshemmedes interesseorganisasjoner. Undersøkelsene var rettet til medlemmer av disse organisasjonene. Spørreundersøkelse 1 ble utarbeidet for å nå ut til et bredt utvalg av personer med ulike typer av nedsatt funksjonsevne. Vi fikk i alt 947 svar på denne undersøkelsen. Spørreundersøkelse 2 ble utviklet i form av i lettlest versjon. De ble utviklet spesielt for personer med utviklingshemming. 100 respondenter svarte på denne undersøkelsen. Svarene er på vanlig måte anonymisert. Vi kan derfor ikke vite hvorvidt de svarene vi har fått er representative for alle medlemmene av de organisasjonene som hjalp oss med spørreskjemaundersøkelsene.

Vi har intervjuet 13 personer med nedsatt funksjonsevne, for å få en bredere forståelse av fenomenet hatytringer og tilgrensende fenomener. I tillegg har vi intervjuet personer som arbeider med tematikken hatytringer og funksjonshemming. Formålet med dette har vært å utvikle forslag til hvordan hatytringer best bør håndteres og forebygges.

Studien ble gjennomført i perioden november 2015 til september 2016.

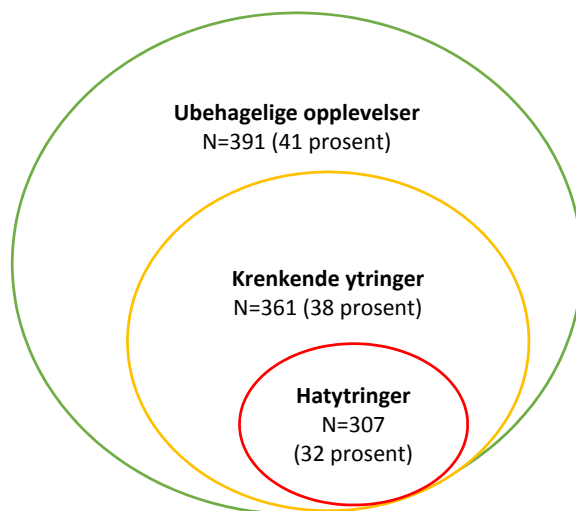
BEGREPET HATYTRING

Hva er en hatytring? Ifølge Likestillings- og diskrimineringsombudet handler hatytringer om "... nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger basert på kjennetegn- som for eksempel etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og alder" (2015, s. 12).

Vi forstår hatytringer som ytterkant av et kontinuum. I den ene enden finner vi sårende bemerkninger og andre, mindre alvorlige opplevelser. I den andre enden ligger hatytringer og de mest alvorligste og integritetskrekkende ytringene, der det også kan handle om hvilke intensjoner en har med ytringene. I spørreundersøkelsen tok vi utgangspunkt i et bredt spekter av opplevelser vi har vurdert som relevant. I analysene av resultatene fra spørreundersøkelsen har vi skilt mellom ubehagelige opplevelser, krenkende ytringer og hatytringer.

RESULTATER

Resultater fra spørreundersøkelse 1 viser at respondentenes svar fordeler seg slik når det gjelder ubehagelige opplevelser, krenkende ytringer og hatytringer:

Figur 1: Fordeling av respondenter som har oppgitt ulike former for ubehagelige opplevelser. N=947.

Av de totalt 947 respondentene i spørreundersøkelse 1, oppgir 391 av dem (41 prosent) at de har opplevd en eller flere former for ubehagelige opplevelser. 361 respondenter (38 prosent av alle) har rapportert om en eller flere former for krenkende ytringer. 307 respondenter (32 prosent av alle) rapporterte om en eller flere former for hatytringer. I spørreundersøkelse 2 (lettelest) har 52 av de til sammen 100 respondentene som besvarte studien (52 prosent) rapportert om en eller flere hendelser som ligger innenfor definisjonen av krenkende ytringer. I denne lettleste studien var det ikke mulig å bryte materialet videre ned spesifikt på hatytringer.

Av resultatene fra spørreundersøkelse 1 framgår det at krenkende ytringer og hatytringer er noe som respondentene spesielt opplever i det offentlige rom, i butikker, parker og utesteder (55 prosent) og på offentlig transport (43 prosent). Skole og nabolag er andre arenaer som går igjen (henholdsvis 24 og 26 prosent).

Det rapporteres at det i stor grad er voksne som kommer med krenkende ytringer og hatytringer mot funksjonshemmede. Mer enn halvparten av respondentene oppga at avsenderen av krenkende ytringer og hatytring er kjent fra før (55 prosent). Dette har betydning, fordi i noen tilfeller vil det sette allerede etablerte relasjoner ut av spill. I tilfeller der avsender er kjent, er de som vanligvis nevnes "noen på skolen" (27 prosent), "noen på arbeidsplassen" (27 prosent) og "noen i familien" (27 prosent).

74 prosent av dem som rapporterte om krenkende ytringer og hatytringer, svarer at de har fortalt andre om det de har opplevd. Familie, venner og personer i hjelpeapparatet er blant de som disse opplevelsene først og fremst fortelles videre til. Vi har spurt respondentene om hva som skjedde i etterkant av at de betrodde seg om det de har opplevd. De mest utbredte svar var: "Vedkommende lyttet, men gjorde ikke noe med det" (80 prosent) og "vedkommende lyttet, og forsøkte å hjelpe" (71 prosent). (Flere svar var mulig.)

32 prosent av dem som oppga at de hadde opplevd krenkende ytringer og hatytringer, rapporterer at de hadde formidlet det videre til politiet. Det kan innebære alt fra en drøfting til en anmeldelse. I politiets gjennomgang av deres registrerte saker på de ulike diskrimineringsgrunnlagene under straffelovens § 185, finner en derimot ingen saker registrert på nedsatt funksjonsevne. Det betyr at disse sakene enten ikke registreres som hatytringer i politiets register, eller de forblir uregistrert. Sett under ett, kan resultatet fra studien leses som et uttrykk for stor tillit til politiets rolle og mulighet til å ivareta den enkeltes beskyttelse mot hatytringer. Dersom en ofte erfarer at saker ikke følges opp, kan dette føre til redusert tillit.

24 prosent av de respondentene som har oppgitt at de har opplevd en eller flere former for hatytringer, rapporterer også om at de har erfart krenkende ytringer og hatytringer på grunn av andre diskrimineringslag enn nedsatt funksjonsevne. Det handler altså om kombinasjonen av funksjonshemming og kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn, religion, livssyn eller seksuell identitet. Personer som har kombinasjoner av disse ser ut til å være ytterligere utsatt for krenkende ytringer og hatytringer.

I spørreundersøkelse 2 (lettelest) oppgir 52 prosent av de som har besvart at de har opplevd en eller flere tilfeller av krenkende ytringer, og 67 prosent av respondentene oppgir at det har skjedd flere ganger.

Når det gjelder arenaer der hatytringer oppleves i spørreundersøkelse 2, er det skole (48 prosent), jobb og dagsenter (31 prosent) samt ulike offentlige arenaer som rapporteres hyppigst. Andre arenaer er i byen eller i parken (33 prosent), i butikken (29 prosent), på buss eller tog (29 prosent). 31 prosent rapporterer at de har opplevd hatytringer i deres nabolag. (Flere svar var mulig på dette spørsmålet.)

Respondentene i spørreundersøkelse 2 oppga at det var ungdom som i hovedsak var avsendere av krenkende ytringer (59 prosent). Det var i hovedsak fremmede mennesker som ble oppgitt å ha fremmet krenkende ytringer (37 prosent).

Av de som har rapportert at de har opplevd krenkende ytringer i spørreundersøkelse 2, har 78 prosent fortalt det til noen i familien. 33 prosent oppgir at de har fortalt det til noen på jobben, og 22 prosent oppgir at de har fortalt om det til venner. På spørsmål om hva som skjedde etter at de hadde fortalt det videre, svarer 73 prosent at den de fortalte det til forsøkte å hjelpe.

Det også verd å merke seg at 14 prosent av respondentene i spørreundersøkelse 2 oppgir at de fortalte det som hadde skjedd til politiet. Også her gjelder det, som tidligere påpekt, at dette ikke er å finne i politiets egne registreringer som uttrykk for hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne. Også her må tallene kunne leses som stor tillit til politiet, men med den samme kommentar som tidligere: Om det sprer seg en utbredt oppfatning om at en henvendelse til politiet ikke leder til noe, vil tilliten raskt kunne forsvinne.

Når det gjelder hvilke konsekvenser krenkende ytringer har for respondentene i spørreundersøkelse 2, er "dårlig selvtillit", "lar være å gå bestemte steder" og "ofte trist fordi noen sier stygge ting til meg" det som rapporteres hyppigst.

Respondentenes svar viser at krenkende ytringer og hatytringer kan få konsekvenser for den enkelte og for samfunnet, ved at funksjonshemmede:

- holder seg mer hjemme, lar være å møte venner, unngår å gå på skole, jobb eller dagsenter, og får dårligere selvtillit, blir nedstemt og trist.
- lar være å uttale seg eller delta i den offentlige debatten, noe som kan bli et demokratisk problem.

I intervjuene med personer med nedsatt funksjonsevne, kom det fram at få hadde erfaringer med å bli utsatt for hatytringer. Intervjuene bidrar til å tydeliggjøre at begrepet "hat" er et sterkt ord i norsk sammenheng. Selv blant de som fortalte om å ha blitt utsatt for til dels svært alvorlige ytringer, var de tilbakeholden med å bruke "hat" på det de hadde opplevd. Informantene uttrykte dessuten at "hatytringer" synes å passe bedre på fenomener knyttet til diskriminering knyttet til etnisitet og religion. Vi anser at dette også kan henge sammen med at hatytringer fortsatt er et nytt begrep og lite innarbeidet i norsk sammenheng når det gjelder situasjonen for funksjonshemmede.

I ekspertintervjuene ble det påpekt at hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne må ses i sammenheng med at funksjonshemmede fremdeles er til dels ekskludert fra viktige samfunnsområder som utdanning og arbeidsliv. Bedre inkludering og mer bevisstgjøring om marginaliseringsprosesser er på flere måter generelle og langsiktige tiltak, der mange samfunnsaktører kan sies å ha ansvar. Skolen framstår som en sentral aktør, og lærerutdanningen bør forbedres slik at framtidens lærere blir i bedre stand til å tematisere og håndtere hatytringer mot elever med funksjonsnedsettelse. Et nettsted og kontaktteléfono (for alle diskrimineringsgrunnlag) er et tiltak som relativt enkelt burde kunne etableres. Det kan være verdifullt for mange, selv om effekten av det ikke må overdrives.

SUMMARY

PURPOSE OF THE STUDY, RESEARCH QUESTIONS AND METHODS

Hate speech against disabled people has been given little attention by research. In this report, we present results from a nationwide study about disabled people's experiences of hate speech. Nordland Research Institute is responsible for the study and the report, in cooperation with NTNU Social Research. The study was commissioned by the Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir).

In this report the following topics are examined:

- What kinds of hate speech do disabled people report and where do they take place?
- What are the consequences of hate speech for disabled people?
- To what extent is hate speech combined with other forms of discrimination?
- How does hate speech differ from other forms of unpleasant behaviour?
- How can hate speech be handled and prevented in society?

To examine these questions, we undertook two nationwide surveys about disabled people's experiences of hate speech, in order to describe types of hate speech, who is behind such utterances and their consequences.

The surveys were distributed electronically via e-mail through a selection of disabled people's organizations to their members. Survey 1 was designed for a wide selection of people with different disabilities. 947 persons responded. Survey 2 was designed as an easy-to-read version and distributed to people with intellectual disabilities. Survey 2 resulted in 100 respondents.

We also did personal interviews with 13 disabled people in order to obtain a better understanding of hate speech and related behavior. Additionally, we organized three focus group interviews with people from disabled's organizations and government about their experience from working with hate speech.

The research project started in November 2015 and was concluded in September 2016.

HATE SPEECH

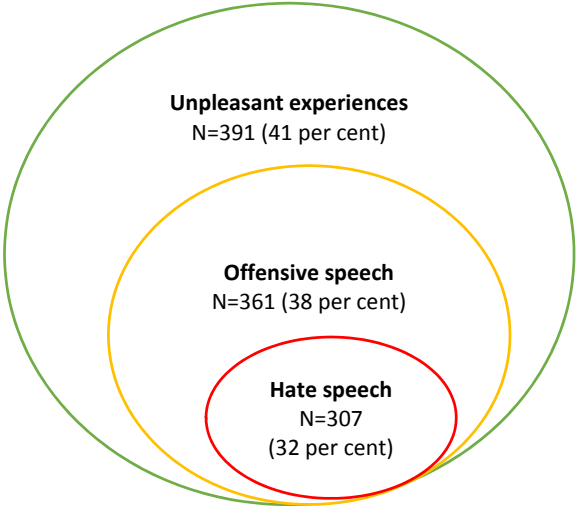
What is hate speech? According to the Norwegian Equality and Anti-Discrimination Ombud hate speech includes: "... degrading, threatening, harassing or stigmatizing speech which affects an individual's or a group's dignity, reputation and status in society by means of linguistic and visual effects that promote negative feelings, attitudes and perceptions based on characteristics such as ethnicity, religion, gender, disability, sexual orientation, gender expression, gender identity and age" (LDO, 2015, p. 12).

We place hate speech as located at one end of a continuum, ranging from hurtful and other unpleasant but less serious comments and characteristics, to – at the other end – hate speech and more serious and offensive utterances. The surveys include serious, relevant experiences.

Analyzing the survey data, we separate between unpleasant experiences, offensive utterances and hate speech.

FINDINGS

In survey 1, respondents are distributed as presented in figure 1:

Figure 1: Distribution of respondents reporting different types of unpleasant experiences. Survey 1. N = 947.

Of the 947 respondents in survey 1, 391 – or 41 per cent – reported one or more types of unpleasant speech. 361 respondent (38 per cent) reported one or more types of offensive speech and 307 respondents (32 per cent) reported one or more types of hate speech. In survey 2, the easy-read version, 52 of a total of 100 respondents reported one or more instances of offensive speech. In this version the survey, the experience of hate speech cannot be specified in more detail.

From the responses to survey 1, offensive speech and hate speech are experienced most often in public places, in shops, parks and restaurants (55 per cent) and on public transport (43 per cent), but also in schools and neighborhoods (24 and 26 per cent respectively). In most cases, adults are reported as the perpetrator of offensive speech and hate speech. More than half of the respondents reported that the perpetrator was a person they already knew. In such cases existing personal relations are endangered. The known perpetrator of offensive speech and hate speech are specified as “someone in my school” (31 per cent), “someone at my workplace” (27 per cent) or “someone in my family” (27 per cent).

74 per cent of those who had experienced one or more kinds of offensive speech or hate speech had told other people about their experience, most often to family, friends or social service personnel. Respondents reported that the person they informed “listened but did nothing more” or almost as frequently they “listened and tried to help”.

More specifically, 32 per cent (of those who reported offensive speech or hate speech) also reported that they had informed the police, meaning that they either had contacted the police by telephone, consulted with the police what to do or formally filed a case. This information

is noteworthy, since – according to police files on discrimination cases according to the Norwegian penal code § 185 – no cases of discrimination due to disability is registered. In other words, such cases are either not registered as hate speech or not registered at all. Our data – one third reported their experience of offensive or hate speech to the police – indicate considerable trust in the police to protect individuals against such negative experiences. This trust may be reduced if it turns out that the police do not register or follow up on filed cases.

25 per cent of respondents who reported one or more incidences of offensive speech or hate speech, also reported having experienced offensive or hate speech for other reasons than being disabled, i.e. gender, skin colour/ethnicity, religion or sexual orientation/expression.

The easy-to-read version of the survey (survey 2) was adapted to persons with intellectual disabilities. In survey 2 questions and response categories were reformulated compared to survey 1. Thus, the two surveys are not fully compatible and findings are reported separately.

In survey 2, 52 per cent report one or more incidences of offensive speech. Two thirds report that this has happened more than once. One third states that this happened “in town” or in a park, a slightly lower percentage in shops/supermarkets, in their own neighborhood or on public transport. Almost half had such experience in school, one third in their workplace/day centre.

Respondents to survey 2 reported young people as the perpetrator of offensive speech (59 per cent) and that they often (37 per cent) were not known to them. These findings differ from those in survey 1.

14 per cent of the respondents who reported having experienced offensive speech, had contacted the police – only to report, discuss the case or to file it. Again, such cases are not found in police files.

The most apparent consequences of offensive speech are “poor/reduced self-confidence”, “often being sad” and “avoiding going certain places” (both surveys). These responses to offensive speech and hate speech demonstrate serious consequences for individuals and for society, in that, persons with disabilities:

- may stay more at home, may avoid meeting friends, stay away from school, work or day centre, in addition to being sad and depressed and experiencing reduced self-confidence, and
- may withhold voicing their views, in private and in public debates, which is a democratic problem.

In the personal interviews, experiences of hate speech were less salient. From these interviews we see that “hate” is a very strong word in Norwegian. Even informants who had been exposed to very serious characterizations hesitated to see such utterances as hate. They would rather refer to hate as associated with discrimination for ethnic or religious reasons. In addition, hate speech is a rather new concept and not yet in much use in a Norwegian context when the situation of disabled people is discussed.

In the groups interviews with experts it was emphasized that disabled people are partly excluded from important arenas like education and work. Better inclusion and more

awareness of marginalization processes are general and long-term strategies to combat discrimination and hate speech. In this work many actors are responsible if we as a society are to succeed in reducing the scope of hate speech. More specifically, schools are central to improve knowledge and change attitudes. Training of teachers should be improved, in order to prepare teachers to handle hate speech towards students with disabilities in a better way than they do now. An easy access website and a contact telephone (for all kinds of discrimination, not only against disabled people) is a more immediate and low cost action that can be helpful to many people.

1. INNLEDNING

1.2 FORMÅLET MED RAPPORTEN

Denne forskningsrapporten er et svar på utlysningen til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) om temaet hatytringer og personer med nedsatt funksjonsevne. I Bufdirs kravspesifikasjon (s. 2) står det:

"Formålet med det utlyste prosjektet er å få kunnskap om art, omfang og konsekvenser av hatefulle ytringer rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne. Kunnskapen skal danne grunnlag for Bufdirs fremtidige arbeid med hatefulle ytringer.

Med arten av hatytringer, menes typen av hatytringer som fremsettes overfor personer med nedsatt funksjonsevne. Det kan eksempelvis være skriftlig eller verbalt. Det er også viktig å vite hvordan, hvem, hva og i hvilken form hatytringer manifesterer seg overfor den enkelte og samfunnet generelt."

Det er ikke tidligere gjennomført noen norsk studie av hatytringer og funksjonshemming, så vidt vi kjenner til. Dette framkommer også i en nylig publisert kunnskapsoppsummering om hatytringer (Eggebø og Stubberud, 2016). Vi anser oppdragsgivers initiativ for å være et viktig første steg i retning av å etablere et empirisk, forskningsbasert kunnskapsgrunnlag om hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne i norsk sammenheng.

Vi belyser følgende hovedspørsmål i rapporten:

- Hvilke typer hatytringer rapporterer personer med nedsatt funksjonsevne om og hvor skjer de?
- Hvilke konsekvenser har hatytringer for personer som blir utsatt for dette?
- I hvilken grad opptrer hatytringer i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag?
- Hva er forholdet mellom hatytringer og andre ubehagelige opplevelser?
- Hvordan kan hatytringer håndteres og forebygges?

For å belyse spørsmålene har vi gjennomført:

- to landsomfattende spørreundersøkelser om funksjonshemmedes erfaringer med hatytringer (distribuert ved hjelp funksjonshemmedes organisasjoner), for å kartlegge typer og hyppighet av hatytringer, arenaer, hvem ytringene kommer fra og konsekvenser,
- kvalitative intervjuer med personer med nedsatt funksjonsevne, for å få en dypere forståelse av fenomenet hatytringer og tilgrensende fenomener, og
- ekspertintervjuer med personer som arbeider med tematikken hatytringer og funksjonshemming, for å få forslag til hvordan hatytringer best bør håndteres og forebygges.

Bufdir ønsket en representativ undersøkelse om omfang og utbredelse av erfaringene til personer med nedsatt funksjonsevne med hatytringer. Det viste seg imidlertid vanskelig å imøtekomme fullt ut. Gruppen funksjonshemmede i befolkningen er vanskelig å definere og avgrense på en entydig måte, og det er vanskelig å finne en hensiktsmessig måte å måle dette

på. Løsningen ble å spørre medlemmer av et utvalg av sentrale og landsomfattende medlemsorganisasjoner for funksjonshemmede.

Forskerteamet anser at å få hjelp av funksjonshemmedes organisasjoner til å distribuere spørreskjema, var en rask og økonomisk effektiv måte å nå respondenter på gitt tids- og kostnadsrammen til prosjektet. Denne distribusjonsmetoden har gitt oss et rikt empirisk materiale, men det er stor usikkerhet knyttet til materialets representativitet. Grunnen er at i) medlemslistene til organisasjonene kan inkludere foreldre og andre relevante personer, og ii) vi ikke kan vurdere respondentene opp mot universet, det vil si alle medlemmene i organisasjonene som ble invitert til å svare på spørreskjemaet. Det er god grunn til å anta at personer som har opplevd hatytringer kvier seg for å svare, fordi det kan rippe opp i vanskelige følelser. Videre vet vi at begrepet om hatytringer ikke er spesielt godt kjent, og vi kan anta at noen av de personene vi har spurt, ikke tenker på det de har opplevd i termer av hatytringer.

Oppdraget er gjennomført i perioden november 2015 til september 2016, og er et samarbeid mellom forskere ved Nordlandsforskning og NTNU Samfunnsforskning. Den innbyrdes arbeidsfordelingen har vært slik at Nordlandsforskning har utarbeidet, gjennomført og analysert spørreundersøkelsene, og gjennomført ekspertintervjuene. NTNU Samfunnsforskning har gjennomført og analysert de kvalitative intervjuene. Forskerne har møttes på ulike tidspunkt underveis og drøftet sammenhenger, likheter og forskjeller i resultatet fra analysene. Nordlandsforskning har vært kontraktspart overfor oppdragsgiver. Til prosjektet har det vært tilknyttet en referansegruppe bestående av representanter fra Stopp diskrimineringen, Norges Forbund for Utviklingshemmede, Arbeidsforskningsinstituttet og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon. Referansegruppen har møtt forskerne to ganger i løpet av prosjektperioden, og gitt en rekke innspill og kommentarer til arbeidet.

1.3 HATYTRINGER I STRAFFELOVEN OG SOM BEGREP

Straffelovens § 185 uttrykker at hatefull ytring handler om "å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, b) religion eller livssyn, c) homofile orientering, eller d) nedsatte funksjonsevne". Ifølge likestillings- og diskrimineringsombudets oversikt, er det reist kun om lag ti tiltaler for brudd på denne paragrafen (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015). Tilføyelsen av punkt d) om nedsatt funksjonsevne kom inn så sent som i 2013, og i skrivende stund er det ikke tatt ut tiltale i noen saker på grunnlag av denne bestemmelsen.

Norges ratifisering av FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (UNCPRD) i 2013 innebar en understreking av vernet mot hatytringer: Myndighetene er forpliktet til å rapportere på hvordan vernet håndheves. Her er diskriminerende eller hatytring konkretisert som å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen blant annet på grunn av deres nedsatte funksjonsevne. Bestemmelser om borgeres vern mot hatytringer finnes også i den europeiske konvensjonen om menneskerettigheter og FN-konvensjoner som Norge har sluttet seg til.

Likestillings- og diskrimineringsombudet argumenterer for å anvende en definisjon av hatytringer som omfatter både lovlige og ulovlige hatytringer. Begrunnelsen er at begge

former for ytringer påfører samfunn og individer store skader. På bakgrunn av dette, og med utgangspunkt i Nilsens (2014) bok om hatprat, legger ombudet til grunn følgende definisjon:

"Hatytringer er nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger basert på kjennetegn- som for eksempel etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og alder." (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015, s. 12)

Hatytringer bygger på negative stereotyper, fordommer og stigma. De rammer den enkelte og gruppers verdighet og anseelse i samfunnet. Ytringene retter seg mot faktiske eller tillagte egenskaper ved en person eller gruppe, og i ytringene blir disse egenskapene tillagt negativ verdi. En hatytring går fra å være lovlig til ulovlig når ytringen oppfordrer til vold eller trusler med vold (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015).

Som Lenz (udatert) påpeker, finnes det mange forståelser av "hatytringer". En grunnleggende tilnærming innebærer at det dreier seg om "en språk- og uttrykksform som nekter adressaten den grunnleggende anerkjennelsen som en likeverdig deltager i en kommunikasjon; et likestilt medlem av en gruppe eller et samfunn; et fullverdig menneske". Hatytringer er ødeleggende fordi det krenker individet og kan hindre en gruppes mulighet for likeverdig samfunnsdeltakelse. En normalisering av hatytringer kan bidra til å underminere "fundamentet for gjensidig tillit, likeverd og deltagelse i et samfunn", slik Lenz (ibid) skriver.

Selv om hatytringer har fått økt oppmerksomhet og kanskje også utbredelse med framveksten av digitale medier, er slike ytringer et gammelt fenomen. Hatytringer er brukt i krig og konflikt. Hensikten er å legge grunnlaget for forfølgelse, drap, hat og diskriminering av utvalgte grupper av mennesker (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015).

I en nylig publisert bok om ytringsfrihetens status i Norge defineres hatytringer som et demokratisk problem (Staksrud et al., 2014). Slike ytringer kan skremme folk fra å delta i offentlige debatter o.l. Den nevnte rapporten viser at det er liten aksept i befolkningen for hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne på de fleste arenaer.

1.4 KORT OM FORSKNING OM HATYTRINGER OG FUNKSJONSHEMMING

I den internasjonale faglitteraturen om hatkriminalitet og hatytringer er det først og fremst britiske og amerikanske samfunnsvitere og kriminologer som har undersøkt typer, former, omfang, utbredelse og konsekvenser. Det må ses i sammenheng med at både England og USA gjennom mange år har hatt egne lover med sikte på å beskytte rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne. Den undersøkelsen vi presenterer har hatt begrenset omfang og tidsperspektiv. Vi har ikke selv hatt mulighet til å utarbeide noen omfattende kunnskapsoppsummering på området. Vi skal nedenfor kort vise til hva vi anser som mest sentralt av forskning om hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne. For en bredere kunnskapsoppsummering om hatytringer, viser vi til rapporten utarbeidet av Institutt for samfunnsforskning ved Helga Eggebø og Elisabeth Stubberud (2016).

I Norge og de nordiske landene har det vært relativt liten forskningsmessig oppmerksomhet om fenomenet hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne. Det finnes begrenset systematisk kunnskap. Tilgjengelig kunnskap viser til at det i mange tilfeller er såre personlige erfaringer som den som rammes ikke snakker med andre om. Det er få hatytringserfaringer som rapporteres videre. Svært få saker anmeldes og enda færre saker kommer til domstolene. Det er med andre ord mye som peker i retning av at det kan være mørketall. Det som finnes av tallmateriale tyder på at fenomenet er tiltagende.¹

I SSBs levekårsundersøkelse fra 2013 svarer en noe høyere andel av funksjonshemmede enn befolkningen for øvrig positivt på at de er engstelige for vold og trusler, og at de også har vært utsatt for vold eller trusler (Ramm og Otnes, 2013; Bufdir, 2016). I norsk sammenheng er dette en av de få empiriske studiene som belyser spørsmålet om systematiske sammenhenger mellom funksjonshemming og hat/trusler.

Om vi ser på situasjonen i Norden, er det beste empiriske materialet å finne i den danske levekårsstudien om funksjonshemmede som Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) lanserte i 2013 (Damgaard et al., 2013). Her defineres vold både som direkte vold og trusler om vold, slik at definisjonen delvis også omfatter hatytringer. Det gjennomgående mønsteret som framkommer i SFIs studie, er at personer med psykiske funksjonsnedsettelse rammes i større grad enn andre borgere.

I britisk og amerikansk forskning har oppmerksomheten om "hate speech" og "hate crime" mot funksjonshemmede vært til stede i mange år. Begrepet "hate crimes" omfatter i britisk terminologi både handlinger og ytringer, og kan forstås som uttrykk for generelle makt- og avmaktrelasjoner i samfunnet: Den som rammes av hatkriminalitet tilhører en minoritet eller en "utgruppe" som på en eller annen måte framstår som suspekt eller uønsket.

Den britiske forskningen viser at hatytringer gjør betydelig skade for den enkelte som rammes. Det medfører i mange tilfeller konkrete beskrankninger i den enkeltes liv, slik Beadle-Brown og kollegaer (2014) har påvist i rapporten "Living in Fear". Dårlig selvbilde, redusert livskvalitet, bevegelsesfrihet og dårlig psykisk helse er konkrete effekter av slike handlinger. Shelly (2003) refererer til hatkriminalitet som en "dobbelt forbrytelse" på den måten at det ikke kun er en forbrytelse mot personen som rammes, men også mot samfunnet: Det sender ut et budskap om at intoleranse er noe som kan ramme hele den gruppen som offeret tilhører. Et spesielt trekk ved hatytringer er at dette kan bidra til å etablere et politisk klima av "oppressive silencing" (Corker, 2000), ved at borgere lar være å delta i ordinært samfunns- og politisk liv i frykt for sosiale sanksjoner.

1.5 VÅR TILNÆRMING TIL "HATYTRINGER"

Siden det ikke allerede forelå noen tidligere norske studier av hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne, fantes det ikke i utgangspunktet noen operasjonalisering av hatytringsbegrepet til bruk i spørreskjemaer. Hatytring er heller ikke et entydig begrep. Hvilke typer av handlinger og utsagn som hører inn under denne betegnelsen er ikke entydig gitt. Vår

---

¹ Se for eksempel Klassekampen, 13. juli 2015, s. 4-5: «Dobbelt så mye hatkrim».

referansegruppe understreket dessuten at "hatytringer" er et nytt begrep – som i liten grad kan sies å tilhøre norsk dagligtale. Vi kunne derfor ikke legge til grunn at "hatytringer" var kjent blant alle respondentene. Det innledende arbeidet besto blant annet i å utvikle en serie med ulike spørsmål som kunne referere til ulike erfaringer og opplevelser som personer kunne tenkes å ha hatt, og som helt eller delvis kunne være knyttet til denne typen av ytringer.

Vi så hen til undersøkelsen til Beadle-Brown med kollegaer (2014). De som hadde gjennomført en studie av hatytringer og hatkriminalitet mot utviklingshemmede og personer med autisme i området Kent i England. Forskerne delte sjenerøst det spørreskjemaet de selv hadde utviklet. Deres studie favner relativt bredt for ulike typer av hatytringer og hatkriminalitet rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne. De brukte begrepet "bad things" som en samlebetegnelse for å konkretisere forskjellige negative erfaringer som respondentene kunne ta stilling til.

Etter å ha diskutert det med referansegruppe, valgte vi å bruke begrepet "ubehagelige opplevelser" på tilsvarende måte som i den britiske studien og fulgte i stor grad de konkretiseringer som Beadle-Brown med kollegaer anvendte. Da vi også var interessert i å få med hatytringer på nettsteder, sosiale medier, SMS og e-post inkluderte vi dette i vår konkretisering.

Det er ikke entydig gitt hvordan hatytringer skiller seg fra andre typer av negative erfaringer som funksjonshemmede opplever. Dette bekrefter også de kvalitative intervjuene (jf. kap. 4). Framfor å forstå hatytringer som en egen klasse av handlinger, har vi ansett det som mer relevant å forstå fenomenet som et kontinuum av mer eller mindre ubehagelige opplevelser og ytringer, nedsettende og krenkende ytringer rettet mot personen og funksjonsnedsettelsen. Med bakgrunn i en diskusjon vi hadde med Likestillings- og diskrimineringsombudet samt en videreutvikling av kategoriene til Beadle-Brown og kollegaer, utarbeidet vi to batterier med spørsmål som er ment å fange opp ulike former for ubehagelige opplevelser.

Tabell 1: Oversikt over alle former for opplevelser som respondentene ble spurt om

	Ubehagelige opplevelser	Krenkende ytringer	Hat-ytringer
Batteri 1:			
Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak	x	x	x
Ytringer om at du er en økonomisk belastning eller trygdemisbruker	x	x	x
Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på	x	x	x
Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen	x	x	x
Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve	x	x	x
Trusler om vold	x	x	x
Vært utsatt for vold	x		
Batteri 2:			
Noen sa stygge ting til meg eller om meg	x	x	
Noen skrev stygge ting om meg eller krenket meg på sosiale medier/internett	x	x	
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på SMS/e-post	x	x	
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg i aviser/nettavisser/debattforum	x	x	
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på Instagram/Snapchat	x	x	
Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg	x	x	
Noen stirret på meg eller lo av meg	x		
Noen tok på kroppen min når jeg ikke ønsket det	x		
Noen stjal fra meg eller ødela noe som tilhørte meg	x		
Noen skadet meg fysisk (f.eks. slo, dyttet, kastet noe på meg)	x		
Noe annet ubehagelig skjedde med meg	x		

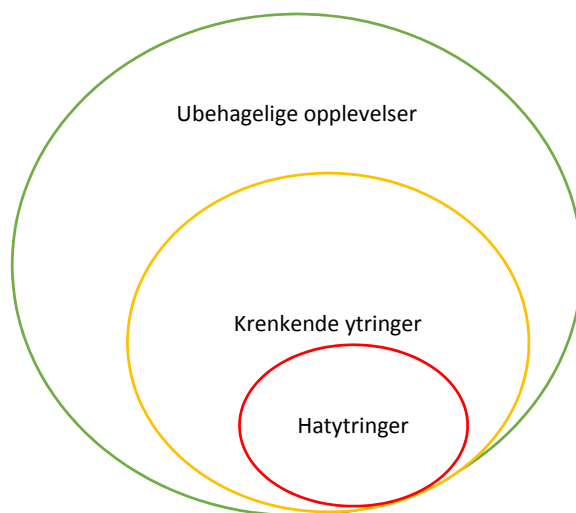
Hvorvidt vi har klart å fange inn de erfaringene personer med nedsatt funksjonsevne har med hatytringer, har vært en pågående diskusjon i forskergruppen – særlig sett opp mot de kvalitative intervjuene der informantene i liten grad forteller om erfaringer med hatytringer.

Vi har derfor sett det som hensiktsmessig å gjøre en oppdeling og nyansering av den operasjonaliseringen vi har gjort, med utgangspunkt i at det dreier seg om ulike grader av alvorlighet og former for ytringer. En del av de ubehagelige opplevelsene vi har listet opp har vi betegnet som "krenkende ytringer". Det handler om å true, skrive eller si ting som er av en slik art at det er egnet til å nedvurdere personens integritet og selvrespekt. Her er det altså kun ytringer det er snakk om, slik at det å ha blitt utsatt for vold er tatt ut. Det er riktignok gode argumenter for å anse fysisk vold for en form for ytring.

Fysisk vold og fysiske angrep er likevel først og fremst å forstå som hatkriminalitet, og det er altså hatytringer som er vårt tema. Det er verbale utsagn vi har konsentrert denne studien om. "Krenkende ytringer" forstår vi derfor som utsagn som karakteriserer en person med nedsettende ord og beskrivelser. Krenkende ytringer devaluerer personen som menneske. De kan gjøre det vanskelig for personen å opptre som en likeverdige part i (den offentlige) samtalen. Krenkende ytringer understreker og forsterker maktforskjeller mellom den som krenker og den som blir krenket (Jusleksikon.no, 2016).

Videre anser vi at det i kategorien krenkende ytringer finnes noen bestemte typer av utsagn, ting som skrives eller uttrykkes på en slik måte at det må kunne betegnes som å være uttrykk for en hatytring. Disse ytringene faller inn under det som også er LDOs definisjon, altså "nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger" (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015). De fem øverste påstandene i listen definerer vi inn under betegnelsen hatytringer. Respondentenes avkryssing på de andre erfaringsformene kan ikke gi entydig innsikt i hvorvidt dette har vært hatytringer på grunnlag av funksjonsnedsettelsen eller om dette omfatter andre negative ytringer og handlinger.

Skjematisk kan den tredelingen vi har lagt opp til i analysene av materialet illustreres som nedenfor. Den mengden vi finner av hatytringer, er altså del av en større kategori som vi kaller krenkende ytringer, som igjen er del av en større kategori av opplevelser/erfaringer som vi refererer til som ubehagelige opplevelser. På denne måten har vi forsøkt å sortere mellom ulike former for ytringer med hensyn til alvorlighetsgrad. Den definisjonen vi har lagt til grunn kan illustreres på denne måten:

Figur 2: Avgrensning av begrepet hatytringer.

Vi vil likevel understreke at for den enkeltes subjektive opplevelse av alle de erfaringer og opplevelser hun eller han har i sin hverdag, er det ikke nødvendigvis slik at det er hatytringer som er det som oppleves som aller sterkest i det daglige. "Hat" refererer til avsenders intensjoner. Det er noe som offeret kan ha en opplevelse av, men som vanskelig kan avgjøres objektivt. Kategoriseringen skal heller ikke forstås dit hen at det nødvendigvis er denne måten informanter og respondenter i vår studie forstår eller sorterer sine opplevelser/erfaringer etter. Dette er vår analytiske tilnærming, for nettopp å kunne gjøre en sortering mellom ulike hovedkategorier.

I kunnskapsoppsummeringen til Eggebø og Stubberud (2016) påpekes det uklarheter og glidende overganger mellom hatytringer og andre beslektede begreper:

"Innenfor eksisterende forskning benyttes en rekke ulike betegnelser på tilgrensende fenomener: 'Negative kommentarer', 'hatretorikk', 'hatefulle ytringer', 'hatprat', 'krenkelser', 'mobbing', 'trakassering', 'stigmatisering', etc. som er knyttet til ett eller flere diskrimineringsgrunnlag, har det til felles at de alle betegner liknende former for diskriminering". (Ibid.)

Forfatterne viser til at begrepene ikke er synonyme, men til dels er overlappende. "Hatefulle ytringer" assosieres med de mest alvorlige typer av nedverdiggende krenkelser, mens for eksempel ord som "negative kommentarer" assosieres med mindre alvorlige ytringer. Forfatterne peker på at litteraturen om hatkriminalitet viser at de som blir utsatt vanligvis selv bruker begreper som "diskriminering" og "krenkelser" heller enn hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Samlet sett viser dette noen av de utfordringene som oppstår ved å undersøke hatytringer og funksjonshemming.

Det er viktig for oss å framheve noe av det vi allerede har påpekt over:

- I arbeidet med å undersøke hatytringer og funksjonshemming har vi beveget oss inn på tilgrensende felt som erfaringer med trakassering og nedverdiggende kommentarer og holdninger.
- Hatytringer er ikke blitt en del av folks dagligtale og det kan således være usikkert hva personer med nedsatt funksjonsevne kaller det de opplever.
- Forskningsmessig har vi operert i et lite utviklet felt.

Rapporten må ses i lys av disse punktene. Den bør leses som et første forsøk på å undersøke erfaringene til personer med nedsatt funksjonsevne med hatytringer og andre alvorlige ubehagelige opplevelser. Resultatene viser at slike erfaringer kan få sosiale, psykologiske og samfunnsmessige konsekvenser. Vi går ikke inn på det som omhandler avsenders intensjoner med disse typer av ytringer.

1.6 "NEDSATT FUNKSJONSEVNE"

Spørsmålet om hva vi skal forstå med "nedsatt funksjonsevne" er en stadig pågående diskusjon innen forskningsfeltet om funksjonshemming. Bakgrunnen for denne diskusjon handler om kombinasjonen mellom medisinsk og rehabiliteringsrettet forskning på den ene side, og samfunnsvitenskapelig forskning på den andre side.

Det viktige i denne sammenheng er å ta utgangspunkt i en anerkjent og relativt vid definisjon av begrepet nedsatt funksjonsevne som omfatter et bredt spekter av funksjonshemming. I og med at Norge har ratifisert FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, er det rimelig å legge denne definisjonen til grunn.

“Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others” (United Nations 2006:4).

Denne definisjonen omfatter både medfødte og ervervede funksjonsnedsettelse, alvorlige skader/sykdommer som oppstår i voksen alder eller sent i livet, og som er tilstander som personer lever med over tid. Definisjonen omfatter også psykiske helseplager, som i dag utgjør en økende andel av nye uføretilfeller.

1.7 OPPBYGGING AV RAPPORTEN

I kapittel 2 redegjør vi for den metodiske fremgangsmåten og drøfter implikasjoner av de metodiske valg vi har gjort. Kapittel 3 viser resultater fra de to spørreundersøkelsene som er distribuert til medlemmer av funksjonsinteresseorganisasjoner. Det er først og fremst svarfordelingene som vises i dette kapitlet. Kapittel 4 drøfter resultater fra intervjuene med funksjonshemmede, og kapittel 5 viser resultater fra ekspertintervjuer med fagfolk som på ulike måter arbeid med ulike aspekter av de fenomener vi drøfter her.

2. METODE OG DESIGN

2.2 INNLEDNING

Vårt oppdrag fra Bufdir gikk ut på å skaffe kunnskap om art, omfang og konsekvenser av hatefulle ytringer rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne.

Vi har forsøkt å framskaffe best mulig slik kunnskap ved å gjennomføre: 1) en elektronisk basert spørreundersøkelse til medlemmer av et utvalg av organisasjoner for personer med nedsatt funksjonsevne, og 2) personlige intervjuer med et mindre antall personer med nedsatt funksjonsevne.

Siden prosjektet skulle danne grunnlag for Bufdirs framtidige arbeid med hatytringer, gjorde vi noen fokusgruppeintervjuer med representanter for funksjonshemmedes organisasjoner og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) for å drøfte mulige måter å forebygge og bekjempe slike hatytringer.

Prosjektet startet med første planlegging i september 2015, og med en tidshorison på ett år. For å holde tidsrammen ble datainnsamlingene til dels gjennomført parallelt, over en periode på om lag seks måneder.

Begrepene "hatytringer" og "hatefulle ytringer" kan i liten grad sies å tilhøre norsk dagligtale, og det er på ingen måte entydig gitt hva den enkelte person legger i dem. Det er heller ikke entydig gitt hvordan hatytringer skiller seg fra andre typer av negative erfaringer som funksjonshemmede har i interaksjon med andre mennesker. Innledningsvis i spørreskjemaet vi brukte, har vi forklart dette som "ubehagelige opplevelser". Der etablerte vi to batterier med spørsmål som er ment å fange opp ulike former for ubehagelige opplevelser som personene kunne tenkes å ha erfaringer med. Spørsmålene dekker alt fra at noen sier eller skriver "stygge ting" (nedsettende kommentarer) til fysisk vold. I kapittel 3, der vi rapporterer våre funn, gjør vi nærmere rede for hvordan vi operasjonaliserte "hatytringer".

Denne undersøkelsen er et første forsøk på å framskaffe systematisk kunnskap om hatytringer og personer med nedsatt funksjonsevne. Vi tror vi har lykkes et stykke på vei, men mye gjenstår. Det er særlig to forhold som krever mer tid og arbeid. For det første: Hvordan skal "hatytringer" defineres og operasjonaliseres for best mulig å fange opp erfaringene og opplevelsene til personer med nedsatt funksjonsevne? Og for det andre: Når dette problemet er løst (eller vi i det minste har kommet litt lenger), vil "full kartlegging" være en omfattende og tidkrevende oppgave. Også andre grupper, og kanskje de fleste av oss, opplever negative reaksjoner fra andre, noen åpenbart oftere. Når blir utsagn krenkende og eventuelt uttrykk for hat? Og hvordan knytter vi utsagnet til spesifikke egenskaper ved den som mottar det? Skyldes den funksjonsnedsettelsen eller kan det være andre årsaker?

Og så det evige spørsmålet i undersøkelser om personer med nedsatt funksjonsevne: Hvem skal inkluderes? Det er neppe tilstrekkelig bare å ta med de som har en tydelig og synlig funksjonsnedsettelse. Hva som er synlig eller oppfattes av andre, kan være vanskelig å avgjøre, og det er alltid en fare for avsløring (Goffman 1963).

Studien ble innmeldt til Personvernombudet, som har meldt tilbake at opplegget for studien tilfredsstillende i personopplysningsloven. Av forskningsetiske hensyn valgte vi å sette nedre grense for å delta i studien til å være 18 år, som er nedre aldersgrensen for at unge mennesker selv skal kunne samtykke i studier hvor det er mulighet for at sensitive opplysninger samles inn.

2.3 DELSTUDIE A: LANDSOMFATTENDE SPØRREUNDERSØKELSE

For å kunne anslå omfang og hyppighet av hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne utarbeidet vi et spørreskjema, i stor grad basert på det spørreskjema som ble utviklet i prosjektet "Living in fear" (Beadle-Brown et al., 2014). Julie Beadle-Brown var behjelpelig med å skaffe til veie det spørreskjemaet de selv hadde brukt for å undersøke hvor trygge personer med utviklingshemming og personer med autisme opplever å være i sine nabolag i England. Vi oversatte skjemaet til norsk. Det engelske spørreskjemaet inneholdt ikke spørsmål om erfaringer med nedsettende ytringer på nettsteder, sosiale medier, SMS og e-post, og spørsmålene om slike ytringer ble utarbeidet av oss og lagt til.

Det engelske spørreskjemaet var utarbeidet i lettlest form, av hensyn til deres målgruppe. Etter hvert som vi videreutviklet skjemaet med flere flervalgsspørsmål, ble det snart klart at vår studie ikke lenger ville kvalifisere som en lettlest spørreundersøkelse. Vi valgte derfor å etablere en egen lettlestversjon med et betydelig enklere oppsett som ble distribuert via den medlemsorganisasjonen der dette var relevant.

I tillegg til det britiske spørreskjemaet fikk vi også tilgang til å benytte en systematisering av trakasserende og krenkende ytringer som Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har utarbeidet. Den ble oversatt fra engelsk av oss og innarbeidet i spørreskjemaet.

Et elektronisk spørreskjema ble utviklet og inneholdt i alt 32 spørsmål (med underspørsmål) om:

- Standard bakgrunnsinformasjon (alder, kjønn, sivilstatus, bolig, bosted, utdanning, arbeid/hovedaktivitet, type funksjonsnedsettelse, om den var synlig/tydelig for andre).
- Typer hatytringer (fra Beadle-Brown et al., 2014 og LDO, pluss sosiale media) og deres hyppighet.
- Steder hvor ytringene skjer.
- Hvem som står bak ytringene og om andre kunne se eller høre hendelsen.
- Om respondenten hadde fortalt om hendelsen til noen og hva vedkommende eventuelt foretok seg.
- Respondentens reaksjoner på de ubehagelige opplevelsene.
- Mulige konsekvenser av ubehagelige opplevelser.
- Andre ubehagelige opplevelser pga. kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn, religion, livssyn, seksuell identitet.

De aller fleste spørsmålene hadde ferdig faste svaralternativer utarbeidet av oss. I noen tilfeller var det lagt til åpne spørsmål med oppfordring til utdypning med egne ord.

Det var en stor fordel at vi kunne bruke det engelske, validerte spørreskjemaet. Vårt utkast til skjema ble lagt fram i referansegruppa og endret på flere punkter. Det "ferdige" skjemaet ble pretestet på et mindre antall respondenter. Noen korrigeringer ble gjort, særlig av teknisk karakter, for å få det elektroniske skjemaet til å virke slik vi ønsket.

I pre-testingen viste det seg også at bruk av den elektroniske plattformen vi hadde valgt, nemlig Questback, ikke var fullstendig tilgjengelig for personer som bruker opplesningsprogrammer for datatekst eller lese-liste som gjør om datatekst til taktilt lesbar tekst for blinde. Med assistanse fra MediaLT utviklet vi en variant av det samme spørreskjemaet til bruk i Survey Monkey.² Den viktigste endringen var at enkelte av flervalg-spørsmålene måtte få redusert antall kategorier. Disse to versjonene av spørreskjemaet er såpass like at de kunne slås sammen til en datafil for videre analyse. Siden de likevel ikke er helt overensstemmende, og en del data måtte rekodes for å få de to datakildene sammen til én datafil, tapte vi muligheten til å se "missing value" på en del variable. I noen tilfeller har vi kunne beregne dette manuelt ved å se på hvor mange som har besvart enkelte verdier.

I arbeidet med denne studien ble det i innledende møter med oppdragsgiver tatt opp hvordan vi kunne få fram informasjon om situasjonen for personer med utviklingshemming. Utviklingshemmede kan antas å være en særlig utsatt gruppe. Vår løsning på dette ble å utarbeide en kvantitativ, landsomfattende spørreundersøkelse rettet spesifikt til personer med utviklingshemming, det vil si en lettlest versjon av spørreskjemaet omtalt ovenfor. Så vidt vi kjenner til, er det ikke her til lands benyttet lettteste spørreskjemaer rettet direkte til utviklingshemmede selv å besvare. Det innebar at vi hadde lite norsk erfaring å bygge på.

Det førte til noen åpenbare utfordringer. Utviklingshemming er en samlekategori for ulike typer tilstander og funksjonsnivå. En god del personer med lettere utviklingshemming vil eventuelt med hjelp/støtte fra noen de har tillit til – kunne lese, forstå og svare på spørsmål i en lettlest undersøkelse, satt opp på en hensiktsmessig måte. For personer med mer alvorlige tilstander er likevel ikke det mulig. En stor andel av de som i dag vokser opp med en utviklingshemming, gjennomfører videregående skole, med større eller mindre grad av tilrettelagt og tilpasset opplæring. Leskyndighet, tilgang til pc og pc-kompetanse blant dagens utviklingshemmede er derfor helt annerledes enn for bare få år tilbake. Fra tidligere har medlemmer av prosjektgruppa relativt omfattende erfaringer med det å gjennomføre deltakende observasjoner og åpne, kvalitative intervjuer med utviklingshemmede (Olsen 2009).

På det tidspunktet vi arbeidet med dette, hadde Norsk forbund for utviklingshemmede (NFU) nylig lansert en veileder for å skrive lettlest tekst på norsk. Veilederen er utviklet med utgangspunkt i gjeldende internasjonale standarder for denne typen av tekster. NFU bistod oss med å teste ut og gi tilbakemeldinger på spørreskjemaet i to runder, gjennom direkte utprøving ved involvering av et utvalg av deres medlemmer.

Denne lettteste versjonen av skjemaet har til sammen 13 spørsmål. Med unntak av spørsmål om alder og kjønn, er det gjennomgående kun ett svaralternativ på de øvrige spørsmålene: Respondenten svarer "ja" på de spørsmålene hun eller han kjenner seg igjen i. I det siste åpne

---

² Questback og SurveyMonkey er datatjenester for nettbaserte spørreundersøkelser.

svarfeltet ser vi at noen foreldre skriver at det er de som har svart på vegne av sin voksne sønn eller datter, som ikke selv er i stand til å besvare. Lettlestversjonen av spørreskjemaet er analysert separat.

Av hensyn til lesbarhet reduserte vi svaralternativene i den lettteste versjonen. Siden målgruppene også er ulike, justerte vi på noen områder ordlyd i svarkategoriene i den lettteste versjonen. Det medførte at det på noen områder ikke er fullt ut mulig å sammenligne svarfordelingene mellom de to spørreundersøkelsene. Vår vurdering er likevel at det den lettteste versjonen hadde svaralternativer som fungerte og ga mening for respondentene.

Den mest nærliggende praktisk mulige løsningen for å nå fram til respondentene på den tiden og med de ressursene vi hadde til rådighet, var å gå gjennom interesseorganisasjoner for funksjonshemmede. Vi valgte ut organisasjoner for medlemmer med (antatt) synlige og/eller tydelige funksjonsnedsettelse: ADHD Norge, CP-Foreningen, Dysleksi Norge, Foreningen for muskelsyke, Hørselshemmedes Landsforbund, Landsforeningen for kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde, Landsforeningen for Ryggmargsskadde, Mental helse, Mental helse ungdom, Norges Blindforbund, Norges Døveforbund, Norsk Forbund for Utviklingshemmede, Pasientskadeforbundet LTN, Ryggmargsbrokk- og hydrocephalusforeningen. På hjemmesidene og på det vedlagte skjemaet fulgte en orientering om undersøkelsen. Svarene var på vanlig måte anonymisert. Det ble sendt ut en purring om svar. Denne var generell, det vil si at den ble gjort tilgjengelig for alle ettersom vi ikke hadde noen måte å vite hvem som hadde svart.

Organisasjonene gjorde meget velvillig spørreskjemaet tilgjengelig på e-post og nettsider for sine medlemmer. Uten deres hjelp hadde denne undersøkelsen ikke latt seg gjennomføre. I tillegg hjalp blant andre Unge funksjonshemmede og Norges Handikapforbund oss med å lage oppslag på sine nettsider om undersøkelsen. Tilgangen til skjema 1 og 2 ble åpnet i mars og lukket i mai. Lettlestversjonen ble åpnet i mai og lukket i juni. De aller fleste svarene kom i løpet av kort tid etter at lenkene ble åpnet. Undersøkelsen ble gjort for medlemmer over 18 år. Vi fikk likevel noen få svar fra personer under 18 år. Disse ble ikke inkludert i datamaterialet.

Svarene i spørreskjemaene har blitt behandlet ved hjelp av statistikkprogrammet SPSS.

537 personer besvarte Questback-versjonen og 410 personer SurveyMonkey-versjonen (tilpasset leselist og skjermleser), i alt 947 svar. Det kom inn 106 svar på lettlestversjonen, hvor av seks personer oppga alder under 18 år. Etter å ha fjernet disse, satt vi igjen med akkurat 100 svar.

Vi kan ikke vite om de til samme drøyt 1000 respondentene er representative for alle personer i Norge som har en synlig/tydelig funksjonsnedsettelse. Alle medlemmene i de utvalgte organisasjonene ble gjort oppmerksom på at de kan svare elektronisk på et spørreskjema om hatytringer. Likevel kan vi anta at ikke alle har sett denne oppfordringen. Og uansett har de selv valgt om de ville svare. En kan tenke seg at personer som har opplevd hatytringer, antar at undersøkelsen er rettet mot dem, og at de derfor er mer tilbøyelig til å svare enn personer uten slike erfaringer. Vi erfarte også under arbeidet med dette prosjektet at hatytringer er vanskelig å ta inn over seg og at mange skyver dem vekk. Det ville i tilfelle bety at de heller

ikke ønsket å svare på et skjema som bringer de vonde erfaringene tilbake i form av ganske mange spørsmål som skal besvares, dels i stor detalj. Begge mekanismer har sikkert vært virksomme (sammen med en rekke andre, som påvirker svartilbøyeligheten – tilgang til internett, utdanningsnivå, alder, "tretthet" med å svare på spørreundersøkelser osv.), men vi kjenner ikke deres relative styrke. Den utbredelse av hatytringer som vi kan rapportere, gjelder derfor de vel 1000 personene som har deltatt i vår spørreundersøkelse.

2.4 DELSTUDIE B: INTERVJUER OM HATYTRINGER

Vi gjennomførte også individuelle intervjuer. Hensikten var opprinnelig å få innsikt i erfaringer til personer som har opplevd hatytringer. Det viste seg vanskeligere enn antatt å rekruttere informanter. Derfor inkluderer utvalget også personer som ikke har slike egne erfaringer, men som var villige til å bli intervjuet om fenomenet hatytringer.

Vi valgte også her å avgrense oss til personer med synlige og/eller tydelige/kjente funksjonsnedsettelse – det vil si personer med hørselshemming, synshemming, bevegelseshemming og/eller utviklingshemming. I tillegg ble også personer med atferdsproblemer og diagnoser slik som ADHD inkludert. Referansegruppen anbefalte at disse ble inkludert fordi tilbakemeldinger antyder at personer med disse funksjonsnedsettelsene er utsatt.

I alt gjennomførte vi 13 individuelle intervjuer. Informantene ble rekruttert på tre ulike måter. Den første måten – som ga oss tre informanter – var at vi kontaktet ulike instanser som kunne tenkes å hjelpe oss med tilgang til informanter. Den andre måten tilførte åtte nye informanter. Her var framgangsmåten at vi i spørreundersøkelsen hadde et åpent felt hvor respondentene kunne legge igjen kontaktinformasjon dersom de ønsket å snakke nærmere med oss om sine erfaringer. Den tredje måten var at vi i slutten av datainnsamlingsperioden kontaktet to personer som hadde stått fram i media med sine erfaringer om hatytringer. Disse ble kontaktet direkte av oss.

Vi utformet en intervjuguide som tematisk var delt inn i tre. Før vi begynte å spørre om hatytringer, ble det notert ned en del standard bakgrunnsinformasjon. Den første delen startet med generelle spørsmål om hatytringer. Her ble det blant annet spurt om i hvor stor grad informanten opplevde at hatytringer var et samfunnsproblem og hva de selv la i begrepet hatytringer. I siste spørsmål i denne første delen forsøkte vi å avklare om temaet var sensitivt for vedkommende. Dette har betydning for hvor direkte vi spurte og i hvor stor grad vi ba om utdypende svar. Den andre delen handlet om deres opplevelser av hatytringer mot egen person. Her ba vi dem for eksempel om å fortelle om sine egne erfaringer med hatytringer og hva som konkret skjedde. I den tredje og siste delen gikk vi inn på konsekvenser av de hatytringene de har opplevd og hvordan de har virket på dem.

På tross av vanskeligheter med å rekruttere informanter med egen erfaring med hatytringer, fikk vi likevel tilfredsstillende kvalitativ data som utfyller den kvantitative delen av studien. Vi intervjuet 9 kvinner og 4 menn. Aldersmessig var det god spredning – to var 18 år, tre var rundt 30 år, fem var mellom 39 og 44 og de tre siste var mellom 59 og 63 år gamle. De aller

fleste kom fra Øst-, Vest- eller Midt-Norge. Fire har etnisk minoritetsbakgrunn. Informantene hadde hørselshemming, atferdsvansker (ADHD) og fysiske funksjonsnedsettelse.

Flesteparten av intervjuene ble gjennomført per telefon. Det innebærer en viss begrensning i kontakten. Blant annet kan en ikke som intervjuer vurdere kroppsspråk og mimikk. Å ikke kunne observere slikt som kroppsspråk kan være særlig utfordrende når en undersøker erfaringer som kan være vanskelige eller såre, slik som hatytringer. For eksempel svarte informanten i ett av intervjuene benektende på at erfaringene med hatytringer hadde hatt konsekvenser for vedkommende. Samtidig var vedkommende noe usammenhengende i framstillingen sin og (antatt) gråtkvalt. Da vi gjorde informanten oppmerksom på akkurat dette, ble det holdt fast på at hatytringene ikke hadde hatt noen konsekvenser. Om intervjuet hadde vært ansikt-ansikt, kunne intervjueren fått avklart nærmere de utydelige svarene. Informantene ble spurt i hvilken grad temaet var sensitivt for dem, og det var ingen som oppga at det var så sensitivt at det måtte tas spesielt hensyn til under intervjuene. Det var heller ingenting som indikerte at de trengte videre oppfølging etter intervjuet. Telefonintervju om vold og overgrep har vært benyttet internasjonalt i flere år, og også Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) gjennomførte i 2014 en større nasjonal studie om vold og voldtekt hvor telefonintervju ble benyttet, med positive erfaringer (Thoresen og Hjemdal, 2014).

Det kan se ut til at de vi intervjuet i mindre grad hadde erfaring med hatytringer enn kunne forventes ut fra hva som ble rapportert i spørreskjemaundersøkelsene. Det kan være tale om utslag av tilfeldigheter med et så lite utvalg som 13 personer. Det kan også være at det er enklere å krysse av om vanskelige erfaringer i et spørreskjema, alene foran dataskjermen, enn å snakke med en fremmed person om det. Imidlertid ser erfaringene fra intervjuene til å stemme med det som kom fram i referansegruppa, og også i fokusgruppeintervjuene, at mange skyver hatytringer fra seg og unnlater å forholde seg til dem.

2.5 DELSTUDIE C: EKSPERTINTERVJUER

Vi gjennomførte tre fokusgruppeintervjuer for å drøfte mulige tiltak for å bekjempe og forbygge hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne. Deltakerne i fokusgruppene ble rekruttert blant medlemmer av ulike interesseorganisasjoner for funksjonshemmede og hadde erfaring fra arbeid med hatytringer og diskriminering. I en gruppe møtte vi representanter for Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO).

I intervjuene ble følgende overordnede spørsmål diskutert:

- Hva forstås med hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne?
- Hva er erfaringene i Norge med dette tema?
- Hvilke typer og former av hatytringer kan dette dreie seg om?
- Hvilke tiltak bør iverksettes for å håndtere og forebygge hatytringer?

2.6 OM "ERFARINGER"

I rapporten bruker vi begrepet erfaringer. Vi understreker at dette er fortellinger om erfaringer. Som forskere, og medmennesker generelt, kan vi ikke få innsikt i folks erfaringer, men ved å intervju, eller snakke med, kan vi få tilgang til fortolkninger av informanters førstehåndserfaringer (Riessman, 1993). Slike fortolkninger av førstehåndserfaringer skjer på ulike nivåer, fra informantens umiddelbare opplevelse av det som skjer med ham eller hun til det informanten velger å fortelle forskeren til forskerens egen fortolkning av det informanten fortalte. På hvert nivå vil det skje fortolkninger og innsnevring av den erfarte virkeligheten. I rapporten har vi således sammenfattet det som informanten har fortalt, skrevet om og omformet. Vi har fortolket informantenes allerede fortolkede virkelighet.

2.7 OPPSUMMERING

Vi fant det nødvendig å bruke ulike metoder for å samle kunnskap om erfaringene til personer med nedsatt funksjonsevne med hatytringer og få innspill til tiltak:

- Spørreundersøkelser rettet mot medlemmer av organisasjoner for synlige/tydelige funksjonsnedsettelse. En egen versjon ble utviklet for personer med utviklingshemming. Vi fikk i alt 1047 svar.
- Kvalitative intervjuer med 13 personer med nedsatt funksjonsevne om hatytringer og andre tilgrensede fenomener.
- Ekspertintervjuer om mulige tiltak for hvordan hatytringer mot funksjonshemmede best bør håndteres og forebygges.

3. RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSENE

3.1 INNLEDNING

I dette kapitlet presenterer vi resultatene fra to landsomfattende spørreundersøkelser. Begge ble distribuert til medlemmer av funksjonshemmedes interesseorganisasjoner. Det vi her kaller spørreskjema 1 ble sendt til medlemmer i 13 av de større interesseorganisasjonene. I tillegg utarbeidet vi en lettlest versjon som ble sendt ut til alle medlemmer av Norsk forbund for utviklingshemmede. Denne presenteres nærmere som resultater fra spørreskjema 2.

3.2 RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSE 1

Tabell 2: Kjennetegn ved respondentene, hele utvalget (N=947).

		Populasjonen av funksjonshemmede generelt ³	Respondenter i vår studie, i antall.	Respondenter i vår studie i prosent. (N=857-936). ⁴
Kjønn	kvinner	58 ⁵	550	59
	menn	42	378	40
	annen kjønnsidentitet	-	6	1
Alder	18-24 år		70	8
	25-30 år	20-44 år: 55 %	70	8
	31-50 år		283	30
	51-70 år	45-66 år: 45 % ⁶	363	38
	>70 år		150	16
Sivil status	ugift		277	30
	gift/samboer/partner		515	55
	tidligere gift/enke/ enkemann/ skilt/ ikke samboer		144	15
Bosted	storby		309	33
	mindre by	65 % bor i tettbygde strøk ⁷	307	33
	mindre sted		319	34
Bosituasjon	eget hjem		725	78
	studenthybel/ studentleil.	77 % har egen bolig ⁸	46	5
	bofellesskap		31	3
	kommunal bolig		36	4
	annet		97	10
Bor alene eller sammen med andre	bor alene	29	307	33
	bor sammen med andre	71	629	67

³ Molden et al., 2009, Ramm & Otnes, 2013, Statistisk sentralbyrå og Bufdir (levetårsoversikt).

⁴ For nøyaktig N i hver gruppe, se tabell Tabell 8: Respondenter utsatt for krenkende ytringer. I prosent.

⁵ Molden et al., 2009.

⁶ Ramm og Otnes, 2013.

⁷ Molden et al., 2009.

⁸ Bufdirs levetårsoversikt.

Høyeste fullførte utdanning	grunnskole	30 ⁹	82	9
	videregående utdanning	48	353	38
	universitet/høgskole	23	437	48
	annet	-	43	5
Hovedaktivitet	ordinært arbeid	44 ¹⁰	230	25
	skole/utdanning	5	57	6
	kombinasjon av arbeid, utdanning og trygd		122	14
	sykemeldt eller uføretrygdet	40	211	23
	alderspensjon		221	24
	dagsent./arb.mark.tiltak		34	4
	arbeidsledig		22	2
	annet		22	2
Type funksjonsnedsettelse (flervalg)	bevegelseshemming		248	29
	synshemming		371	43
	hørselshemming		280	32
	lærevansker, konsentrasjonsvansker, lese- og skrivevansker, psykososial funksjonsnedsettelse		176	20
Har en funksjonsnedsettelse som er synlig/tydelig for andre	ja	-	372	40
	usikker	-	130	14
	nei		420	46

I de nasjonale spørreundersøkelser som SSB gjennomfører, ligger andelen av personer som oppgir at de har nedsatt funksjonsevne på 17 prosent (Bø, 2016). Dette har vært rimelig stabilt gjennom flere år (15-17 prosent, ifølge Bufdirs levekårsstatus på nett¹¹). Våre respondenter er alle medlemmer av funksjonshemmedes interesseorganisasjoner. Levekårsundersøkelser og arbeidskraftundersøkelser baserer seg på hva respondenter selv opplyser om sin funksjonsevne. Som det framgår av oversikten, er en noe større andel av våre respondenter blant de eldre aldersgruppene, sammenlignet med levekårsstudiene. Det kan henge sammen med at andelen av funksjonshemmede i befolkningen øker med alder, og at graden av organisasjonstilknypning er høyere blant voksne og eldre.

I utvalget er det en fordeling mellom kvinner og menn på om lag 60/ 40. Når vi sammenholder dette med de brede levekårsundersøkelsene om funksjonshemmede i Norge, ser vi en tilsvarende fordeling (Molden et al., 2009). Også Ramm og Otnes (2013) viser til at kvinneandelen er høyere og befolkningen av funksjonshemmede i gjennomsnitt noe eldre enn befolkningen generelt. Det er altså samsvar mellom vårt utvalg og befolkningen generelt på dette området. Én prosent av respondentene oppgir annen kjønnsidentitet.

Når det gjelder utdanningsnivå, ser vi at det er tydelig forskjell mellom respondentene i vår studie og det som framgår av levekårsstudiene. I vårt utvalg har nær halvparten av respondentene oppgitt utdanning på høyere nivå (høgskole/universitet). I undersøkelser av

⁹ Molden et al., 2009.

¹⁰ www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/akutu

¹¹ Bufdir, 2016.

funksjonshemmedes levekår ligger dette tallet på rundt 23 prosent. Grunnen til denne forskjellen vet vi ikke sikkert, men en mulig forklaring kan ligge i at begrepet hatytringer har kort historie i norsk sammenheng. Blant de personer som har hørt eller lest om dette, og synes undersøkelsen er interessant å delta i, kan det være en overhyppighet av folk med høyere utdanning og akademisk bakgrunn som er orientert om denne fremvoksende begrepsbruken.

Spørsmål om typer og grader av nedsatt funksjonsevne er, i likhet med de øvrige spørsmålene, basert på egenrapportering. Siden spørreundersøkelsen er sendt til medlemmer i interesseorganisasjoner, er det kun medlemmer av de aktuelle organisasjonene som har hatt mulighet til å besvare undersøkelsen. Dette vil nødvendigvis påvirke fordelingen mellom ulike typer nedsatt funksjonsevne som rapporteres. Vi har bedt respondentene krysse av på ett eller flere av de nevnte alternativene. Det er imidlertid vanskelig å finne et egnet sammenligningsgrunnlag i levekårsstudiene, siden dette ikke er målt på samme måte. 40 prosent av respondentene i vår undersøkelse sier de har en funksjonsnedsettelse som er synlig eller tydelig for andre, mens 14 prosent sier de er usikre.

3.3 OMTALE AV FUNKSJONSHEMMING OG UFØRETRYGD I MEDIA ELLER PÅ INTERNETT

To innledende spørsmål vi stilte til alle respondentene gjaldt nedsettende eller krenkende omtale i mediene av henholdsvis personer med funksjonsnedsettelser eller uføretrygdede.

Tabell 3: Mediers omtale av funksjonsnedsettelse og uføretrygdede. I prosent, antall i parentes.

	Nei, aldri	Sjelden	Av og til	Ofte	Vet ikke	Sum
Opplever du at personer med nedsatt funksjonsevne omtales i media eller på internett på en stygg eller krenkende måte?	15	26	44	9	6	100 N=899
Opplever du at uføretrygdede omtales i media eller på internett på en stygg eller krenkende måte?	9	20	46	21	4	100 N=906

Respondentenes opplevelse av hvordan funksjonshemming og uføretrygd omtales i ulike medier kan ses på som et uttrykk for det generelle normative presset eller de forventningene som de erfarer i hverdagen. Under medier og internett hører trykte aviser, radio og tv, nettaviser, sosiale medier, nettsamfunn, blogger, chattekanaler og diskusjonsfora. Vi har stilt spørsmålet om omtale knyttet direkte til funksjonshemming, men også til uføretrygd. En andel av personer med nedsatt funksjonsevne har uføretrygd som hovedinntekt, og rammes dermed av de normative vurderinger som assosieres med dette.

Som det framgår av tabellen over, svarer drøyt halvparten av respondentene at de opplever at nedsatt funksjonsevne av og til eller ofte omtales i media eller på internett på en stygg eller krenkende måte. 41 prosent svarer at de sjelden eller aldri opplever dette. 67 prosent av respondentene svarer at de av og til eller ofte opplever at uføretrygdede omtales i media eller på internett på en stygg eller krenkende måte. 27 prosent svarer at de sjelden eller aldri

opplever dette. Vi vet ikke noe om hvilke konkrete opplevelser eller erfaringer respondentene har knyttet til omtale av funksjonshemming eller uføretrygd i mediene. Det betyr ikke nødvendigvis at de selv opplever seg rammet personlig. Svarfordelingen bør heller kunne forstås som å uttrykke funksjonshemmedes opplevelser knyttet til allmenne stemninger i medier og befolkningens holdninger.

3.4 RESPONDENTENES RAPPORTERTE UBEHAGELIGE OPPLEVELSER

I spørreskjemaet utviklet vi to batterier med spørsmål om det vi har kalt "ubehagelige opplevelser", se også Tabell 1. Hensikten var å dekke et bredt spekter av ulike negative erfaringer som respondentene hadde gjort seg som del av det å leve med en funksjonshemming. Alle spørsmålene er knyttet til erfaringer fra samhandling med andre mennesker, og i all hovedsak knyttet til verbale ytringer med ulike grad av alvorlighet. Tabell 4 omfatter de som har svart "ja" på spørsmål om de hadde de hatt en eller flere av de opplevelsene som er listet i tabellen.

Tabell 4: Har du i løpet av de siste 12 månedene opplevd noen av disse formene for ytringer eller handlinger? Flere svar mulig. I antall, spørsmålsbatteri 1 (N=316).

	Antall	Prosent
Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak	149	47
Ytringer om at du er en økonomisk belastning eller trygdemisbruker	121	38
Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på	66	21
Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen	183	58
Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve	40	13
Trusler om vold	40	13
Vært utsatt for vold	33	11

Tabell 5 omfatter de som har svart "noen ganger det siste året", "ukentlig eller daglig" eller krysset av for "ja" på spørsmål om de har hatt en eller flere ubehagelige opplevelser av de ting som er listet opp i tabellen.¹²

¹² Som tidligere angitt, ble spørreundersøkelsen sendt ut i bearbeidet versjon til medlemmer av Blindeforbundet og Landsforeningen for kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde, slik at den kunne besvares med lese- eller opplesningsprogram for PC. Disse respondentene kunne svare bekreftende uten å angi hvor ofte.

Tabell 5: Svarer bekreftende på følgende ubehagelige opplevelser. Flere svar mulig. I antall, spørsmålsbatteri 2 (N=369).

	Antall	Prosent
Noen skrev eller sa stygge ting til meg eller om meg	245	66
Noen skrev eller sa stygge ting om meg eller krenket meg sosiale medier/internett	62	17
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på SMS/e-post	58	16
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg i aviser/nettavisar/debattforum	32	9
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på Instagram/ Snapchat	12	3
Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg	58	16
Noen stirret på meg eller lo av meg	210	57
Noen tok på kroppen min når jeg ikke ønsket det	75	20
Noen stjal fra meg eller ødela noe som tilhørte meg	65	18
Noen skadet meg fysisk (f.eks. slo, dyttet, kastet noe på meg)	49	13
Noe annet ubehagelig skjedde med meg	148	40

Oversikten viser at det først og fremst er høyest skår på disse fire svaralternativene:

- "Noen skrev eller sa stygge ting til meg eller om meg"
- "Noen stirret på meg eller lo av meg"
- "Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelse"
- "Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak".

Som det fremgår av tabell 1, har vi klassifisert respondentenes erfaringer i tre kategorier. Den mest omfattende er det vi har kalt "ubehagelige opplevelser". I alt rapporterte 391 av 947 respondentene (41 prosent) at de hadde hatt en eller flere av de ubehagelige opplevelser som er listet opp i spørsmålsbatteri 1 eller 2.

En litt snevrere kategori er det vi har kalt "krenkende ytringer", som omfatter følgende:

- Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak
- Ytringer om at du er en økonomisk belastning eller trygdemisbruker
- Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på
- Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen
- Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve
- Trusler om vold
- Noen sa stygge ting til meg eller om meg
- Noen skrev eller sa stygge ting om meg eller krenket meg på sosiale medier/internett
- Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på SMS/e-post
- Noen skrev stygge ting til meg eller om meg i aviser/nettavisar/debattforum
- Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på Instagram/Snapchat
- Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg

361 av respondentene (38 prosent) oppgav at de hadde opplevd ett eller gjentatte tilfeller av slike krenkende ytringer (jfr. figur 1).

Mange hadde også andre negative erfaringer som faller utenfor kategorien verbale ytringer, slik som å bli stirret på, ledd av, bli befølt eller få ting ødelagt eller utsatt for vold. De fleste av disse hadde imidlertid også opplevd krenkende ytringer, slik at de er å finne blant utvalget på 361 respondenter. Det gjelder for eksempel alle de 33 respondentene som oppga at de hadde vært utsatt for vold. Av de 210 som svarte at noen "stirret eller lo av meg", var det 196 (eller 93 prosent) som også rapporterte krenkende ytringer.

Forholdet mellom krenkende ytringer og ubehagelige opplevelser fremgår av tabellen nedenfor (jfr. også figur 1).

Tabell 6: Hvilke former for erfaringer har respondentene rapportert om? I antall.

		Har rapportert minst ett tilfelle av ubehagelige opplevelser		
		Ja	Nei	Sum
Har rapportert minst ett tilfelle av krenkende ytringer	Ja	361	0	361
	Nei	30	556	586
	Sum	391	556	947

Som diskutert innledningsvis, er hatytringer en noe snevrere kategori som særlig refererer til avsenderens intensjoner. 307 av de til sammen 947 respondenter oppgir å ha opplevd minst én form for det vi har kategorisert som "hatytringer". Det utgjør 32 prosent av alle respondentene.

Vi kan også merke oss at 556 respondenter oppgir at de ikke har vært utsatt for noen former for ubehagelige opplevelser (59 prosent). Respondentenes erfaringer er oppsummert i tabellen nedenfor.

Tabell 7: Hovedformer av erfaringer. I antall og prosent. (N=947.)

	Antall	Prosent
Har rapportert minst ett tilfelle av ubehagelige opplevelser	391	41
Har rapportert minst ett tilfelle av krenkende ytringer	361	38
Har rapportert minst ett tilfelle av hatytring	307	32
Har ikke rapportert om noen former for ubehagelige opplevelser	556	59

3.5 KJENNETEGN VED RESPONDENTENE SOM HAR OPPGITT AT DE HAR BLITT UTSATT FOR KRENKENDE YTRINGER

I tabellen nedenfor sammenlignes de i vårt utvalg som har erfart krenkende ytringer (N=361) med hele utvalget (N=947). Antallet respondenter som har besvart hvert enkelt spørsmål er angitt fortløpende i parentes i hver av tabellene.

Tabell 8: Respondenter utsatt for krenkende ytringer. I prosent.

		Fordeling, respondenter i vår studie, i prosent.	Alle som har rapportert minst én form for krenkende ytring, i prosent.
Kjønn	kvinner	59	61
	menn	40	38
	annen kjønnsidentitet	1	1
	N	(934)	(357)
Alder	18-24 år	8	8
	25-30 år	8	11
	31-50 år	30	41
	51-70 år	38	32
	>70 år	16	8
	N	(936)	(359)
Sivil status	ugift	30	36
	gift/samboer/partner	55	50
	tidligere gift/enke/enkemann/ skilt/ikke samboer	15	14
	N	(936)	(358)
Bosted	storby	33	36
	mindre by	33	31
	mindre sted	34	33
	N	(935)	(354)
Bosituasjon	eget hjem	78	74
	studenthybel/ studentleilighet	5	6
	bofellesskap	3	3
	kommunal bolig	4	6
	annet	10	11
	N	(935)	(358)
Bor alene eller sammen med andre	bor alene	33	35
	bor sammen med andre	67	65
	N	(936)	(357)
Høyeste fullførte utdanning	grunnskole	9	11
	videregående utdanning	38	38
	universitet/høgskole	48	46
	annet	5	5
	N	(915)	(356)

Hovedaktivitet	ordinært arbeid	25	23
	skole/utdanning	6	6
	kombinasjon av arbeid, utdanning og trygd	14	16
	sykemeldt eller uføretrygdet	23	29
	alderspensjon	24	13
	dagsenter/arbeidsmarkedstiltak	4	6
	arbeidsledig	2	3
	annet	2	4
	N	(919)	(356)
Type funksjons- nedsettelse (flervalg)	bevegelseshemming	29	33
	synshemming	43	47
	hørselshemming	32	23
	lærevansker, konsentrasjons- vansker, lese- og skrivevansker, psykososial funksjonsnedsettelse	20	32
	N	(857)	(347)
Har en funksjons- nedsettelse som er synlig/tydelig for andre	ja	40	47
	usikker	14	17
	nei	46	36
	N	(922)	(357)

Som vi ser, følger de 38 prosent av utvalget som oppgir at de har opplevd krenkende ytringer i store trekk den samme sammensetningen som hele utvalget. Det er likevel en tendens til at det er de yngre respondentene som oppgir å ha erfart krenkende ytringer. I "har opplevd"-kategorien er det en høyere andel av lærevansker mv. og psykososiale funksjonsnedsettelse, sett i forhold til hele utvalget. Kategoriene bevegelseshemming og synshemming er også noe høyere blant de som har opplevd krenkende ytringer.

Kjønnsfordelingen er omtrent lik i de to gruppene. Det er verd å merke seg at fem av de totalt seks respondenter som har oppgitt annen kjønnsidentitet er å finne blant dem som har rapportert å ha opplevd krenkende ytringer. Ikke helt uventet er det en noe høyere andel som oppgir at de har en synlig/tydelig funksjonsnedsettelse i den gruppen som oppgir at det har opplevd hatytringer. Alle interesseforeningene som har hjulpet oss med å videreformidle surveyen til sine medlemmer, er representert blant de som har oppgitt at de har opplevd krenkende ytringer.

3.6 TYPER OG ANTALL AV KRENKENDE YTRINGER

Erfaringene med ulike typer av krenkende ytringer, fordeler de seg som vist i tabellen nedenfor.

Tabell 9: Respondentenes rapporterte erfaringer med ulike typer av krenkende ytringer. Flere svar mulig. (N=361.)

	Antall	Prosent
Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak	149	41
Ytringer om at du er en økonomisk belastning eller trygdemisbruker	121	34
Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på	66	18
Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen	183	51
Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve	40	11
Trusler om vold	40	11
Noen sa stygge ting til meg eller om meg	245	68
Noen sa skrev stygge ting om meg eller krenket meg sosiale medier/internett	62	17
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på SMS/e-post	58	16
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg i aviser/nettavisser/debattforum	32	9
Noen skrev stygge ting til meg eller om meg på Instagram/Snapchat	12	3
Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg	58	16

Det framgår av tabellen over at de mest vanlige erfaringene er "ytringer om at du er hjelpeløs eller svak", "trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen" og "noen sa stygge ting til meg eller om meg".

Tabell 9 omfatter alle i vårt materiale som har opplevd krenkende ytringer, i alt 361 respondenter. Prosentgrunnlaget i denne tabellen er derfor 361. I de følgende tabellen 10-21 er prosentandeler beregnet ut fra de respondenter som har besvart positivt på de spørsmål som ligger til grunn for tabellene, og ikke som andel av de 361 respondenter som materialet omfatter.

3.7 HVOR SKJER DET?

Vi har stilt spørsmål til respondentene om hvor de har hatt disse opplevelsene (tabell 10):

Tabell 10: Hvor forekommer ytringene? Flere svar mulig. (N=131.)

	Antall	Prosent
I hjemmet	17	13
I nabolaget	34	26
På tog, buss eller annen transport	56	43
På skole	55	42
På jobb/dagsenter	32	24
Butikker, utesteder, parker mv.	72	55

I spørreskjemaet er det totalt 131 respondenter som har svart på minst én opplysning om hvilke steder hun eller han opplevde krenkende ytringer. Slik det framgår av tabellen over, er det først og fremst opplevelser fra offentlige steder, i kollektivtransport og i skolen at det rapporteres at krenkende ytringer foregår. I gjennomgangen av det kvalitative materialet i det neste kapitlet kommer vi nærmere tilbake til stedene der disse opplevelsene skjer.

3.8 HVEM ER AVSENDER?

Vi har også stilt noen spørsmål til respondentene om hvem som sier eller skriver det vi har kategorisert som krenkende ytringer. Det gjelder avsenders alder, om det er personer respondentene kjenner fra før og i så fall hvilken relasjon respondenten har til vedkommende.

Tabell 11: Hvem kommer med krenkende ytringer? Flere svar mulig. (N=134)

	Antall	Prosent
Barn	33	25
Ungdommer	58	43
Voksne	109	81

Slik det framgår av tabellen over, er det voksne som skårer høyest på spørsmål om hvem som gjorde det. Ved nærmere undersøkelse viser det seg også at voksne dominerer som avsendere i alle kategorier av ulike krenkende ytringer. I den britiske studien er prosentandelene blant ungdom og voksne henholdsvis 61 og 50 (Beadle-Brown et al., 2014). Resultatet i vår studie må ses i sammenheng med at det er en betydelig andel av voksne og eldre respondenter. Likevel er det overraskende at resultatet er så tydelig. Det går altså ikke an å forklare dette som uttrykk for "ubetenksomme ungdomsstreker" eller tilsvarende.

Tabell 12: I hovedsak: Kjenner du den eller de som har kommet med ytringene?

	Antall	Prosent
Ja	78	55
Nei	39	27
Vet ikke	12	8
Ikke aktuelt	14	10
Totalt	143	100

Som tabellen over viser, svarer 55 prosent av dem som har rapportert om krenkende ytringer at den som gjorde det er noen de kjenner fra tidligere. Andelene er på omtrent samme nivå som resultatene i den britiske studien vi har nevnt tidligere (Beadle-Brown et al., 2014). Det at personen allerede er kjent for den som blir utsatt for dette, kan trolig oppleves som ekstra tungt.

Blant de som svarte at de kjenner den eller dem som har kommet med ytringene, spurte vi også om hvem det var.

Tabell 13: Hvis det er noen du kjenner, hvem var det som gjorde det? Flere svar mulig. (N=285.)

	Antall	Prosent
Noen i familien	77	27
Noen av mine venner	55	19
Noen av mine naboer	51	18
Noen på arbeidsplassen/dagsenter	78	27
Noen på skolen	91	31
Noen andre	103	36
Kjenner ikke personen(e)	76	27

Som vi ser av tabellen, skårer både "noen på arbeidsplass/dagsenter" (27 prosent) og "noen på skolen" (31 prosent) høyt. Kontrollert for en viss overlapp mellom disse to kategoriene, viser det seg at disse utgjør litt mer enn halvparten. Det innebærer at de som har besvart dette spørsmålet tilbringer deler av hverdagen sin sammen med dem som er avsendere av slike ytringer.

27 prosent av respondentene svarer "noen i familien" og 19 prosent svarer "noen av mine venner". Tilsvarende tall i den britiske studien er henholdsvis 14 og 48 prosent (Beadle-Brown et al., 2014).

Vi har ingen ytterligere informasjon om hvem "noen andre" er. Kanskje kan det være personale eller assistent. Det er interessant å merke seg at "noen i familien" har høyere skår enn både venner og naboer. Vi husker fra tabell 10 at 13 prosent av respondentene rapporterer hjemmet som sted der krenkende ytringer forekommer.

Når 27 prosent rapporterer at de ikke kjenner den som var eller er avsender, kan dette være et uttrykk for den type krenkende ytringer som funksjonshemmede opplever på nettmedier eller i offentlige rom, der avsender er anonym for den som rammes.

Tabell 14: Hvis du har opplevd slike ytringer flere ganger, var det da ...:

	Antall	Prosent
Samme personer stort sett hver gang	147	49
Stort sett forskjellige personer fra gang til gang	150	51
Totalt	297	100

Det framgår av tabellen at blant de respondentene som har hatt gjentakende opplevelser av krenkende ytringer, er det omtrent jevn fordeling mellom de som rapporterer at det stort sett er samme personer hver gang, og de som rapporterer at det stort sett er forskjellige personer i hvert tilfelle. Våre funn er på linje med resultatene til Beadle-Brown med kollegaer (2014).

3.9 HVEM FÅR VITE OM KRENKENDE YTRINGER OG HVORDAN FØLGES DET OPP?

Vi stilte flere spørsmål til respondentene om hvem de har fortalt videre til om erfaringene med krenkende ytringer. Videre spurte vi også om de visste hva som ble gjort av vedkommende med disse opplysningene, og hvorvidt politiet ble involvert. Blant de ulike kategorier av personer som er oppgitt som vedkommende kan ha betrodd seg til, er det verd å merke seg at det er ulike regler/rutiner for hva som skal gjøres. Familie og venner kan først og fremst ha et moralsk og etisk ansvar for å følge opp dersom de får slike opplysninger. Blant ulike grupper av profesjonsaktører kan rapportering eller oppfølging være lovpålagt eller pålagt som ledd for eksempel i arbeidsgivers interne prosedyrer, dersom slike opplysninger kommer fram.

Tabell 15: Har du fortalt noen om at du har opplevd krenkende ytringer?

	Antall	Prosent
Ja	247	74
Nei	69	20
Husker ikke	19	6
Totalt	355	100

74 prosent av alle som har rapportert om krenkende ytringer, oppgir at de har fortalt det videre til noen andre. 20 prosent oppgir at de ikke har fortalt om erfaringer med krenkende ytringer til noen. Dette er på nivå med resultater i den britiske studien, der 17 prosent av alle som hadde opplevd hatefulle eller krenkende ytringer rapportert at de ikke hadde fortalt om det til noen.

Blant de 247 respondentene som har svart at de har fortalt det videre til noen, fordeler svarene seg som angitt nedenfor. På spørsmålet om hvem respondentene eventuelt har fortalt det til, kunne de krysse av på flere forskjellige alternativer. Prosent er beregnet ut fra antall som har svart bekreftende i forhold til alle som har besvart på det enkelte spørsmålet.

Tabell 16: Hvis du har fortalt om krenkende ytringer videre til noen, hvem har du fortalt det til? Flere svar mulig.

	Prosent	N
Familie	92	210
Venner	92	197
Personer i hjelpeapparatet	70	131
Politiet	32	107
Arbeidsgiver eller nærmeste leder	40	109
Kollegaer på arbeidsplassen	54	113
Tillitsvalg eller verneombud på jobb	27	93
Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO)	18	87
Rektor eller lærer på skolen	43	108
Andre elever	25	91
Personalet i bolig	16	82
Fortalt det på nettmedier	26	89
Noen andre som ikke er nevnt her	40	104

Det framgår at familie og venner er den gruppen som respondentene oftest betror seg til om de erfaringene de har hatt. Av andre aktører er personer i hjelpeapparatet gitt høy skår (70 prosent). På arbeidsplassen er det langt vanligere å ta opp dette med kollegaer enn med nærmeste leder (54 mot 40 prosent). I skolen er det derimot vanligere å ta opp problemet med lærer/rektor enn med medelever (43 mot 25 prosent).

32 prosent av de som har opplevd krenkende ytringer, oppgir at de har fortalt om dette til politiet. Dette tallet er overraskende høyt, tatt i betraktning at vi vet at det er svært få saker som ser ut til å ende i en anmeldelse. Det er også interessant å merke seg at en betydelig høyere andel oppgir at de har henvendt seg til politiet enn til LDO (32 mot 18 prosent).

Tabell 17: Hva gjorde den eller de som du fortalte det til? Flere svar mulig.

	Prosent	N
Vedkommende hørte ikke etter, eller ignorerte det jeg sa	41	116
Vedkommende lyttet, men gjorde ikke noe mer med det	80	178
Vedkommende lyttet, og forsøkte å gjøre noe for å hjelpe	71	168
Vedkommende ville ta saken videre til politiet, men jeg ba han/henne om å ikke gjøre det	18	95
Vedkommende tok saken videre til politiet	9	90

Det å "fortelle" kan romme mange ulike ting. I noen sammenhenger handler det kanskje om å betro seg til noen. I andre sammenhenger kan "fortelle" innebære å rapportere eller anmelde. Alt avhengig av hvem vedkommende henvender seg til, er det også ulike forpliktelser knyttet til hva vedkommende skal gjøre med de opplysningene som hun eller han mottar.

Som det framgår av tallene over, er det en høy andel som rapporterer at de har fortalt om sine opplevelser videre til andre uten at den andre har gjort noe for å hjelpe eller endre på dette. En mulig forklaring kan være at mottaker opplever det som har skjedd som et engangstilfelle som det ikke var verd å gå videre med for å forandre på, eller at de ikke visst hva de kunne gjøre.

Som nevnt oppga 18 prosent av respondentene at den som de fortalte det til, tok saken videre til politiet. Politidirektoratets egne rapporteringer indikerer imidlertid at de ikke har registrert anmeldelser som omhandler hatkriminalitet (herunder også ytringer) rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne (Politidirektoratet, 2015).

3.10 KONSEKVENSER AV KRENKENDE YTRINGER

I spørreskjemaet har vi forsøkt å ta rede på hvordan krenkende ytringer virker på den enkelte, på funksjonshemmede som gruppe og på samfunnet. I hvilken grad har respondenter gjort konkrete endringer i hverdagen? Hva er de psykologiske effektene? I hvilken grad kan disse opplevelsene sies å utgjøre et demokratisk problem?

I arbeidet med spørreskjemaet utviklet vi, med utgangspunkt i Beadle-Brown og kollegaers studie, to batterier av spørsmål knyttet til hvilke konsekvenser respondentene vurderer at ubehagelige opplevelser har hatt for dem personlig. Spørsmålene er knyttet til hvilke konkrete endringer personene gjør i hverdagen for å unngå å utsette seg for slike ytringer, og hvordan ytringene virker på dem emosjonelt, psykisk og helsemessig. Tabellen nedenfor viser de typer av endringer som respondentene svarer at de har gjort som følge av å ha vært offer for krenkende ytringer.

Tabell 18: Respondentenes rapporterte endringer i hverdagen som følge av krenkende ytringer. Flere svar mulig. (N=306.)

	Antall	Prosent
Holder meg mer hjemme	145	47
Lar være å uttale meg eller delta i offentlig debatt	116	38
Lar være å møte venner	59	19
Unngår offentlig transport	50	16
Har måttet flytte	36	12
Unngår å gå på jobb/dagsenter	28	9
Unngår å gå på skolen	27	9

Svarfordelingen i tabellen over tyder på at følgene er alvorlige, og til dels også svært alvorlige, for dem som blir utsatt for krenkende ytringer. Krenkende ytringer kan ha en rekke praktiske implikasjoner i den enkeltes hverdag. Henholdsvis 47 og 19 prosent av de som er rammet, oppgir at de holder seg mer hjemme og lar være å møte venner. 16 prosent sier de unngår offentlig transport og ti prosent oppgir at de har måttet flytte som følge av slike opplevelser. Åtte prosent sier at de unngår jobb/dagsenter og åtte prosent oppgir at de unngår å gå på skolen på grunn av dette.

Det er også verd å legge merke til at vel en tredjedel av dem som har blitt utsatt for slike ytringer, oppgir at de lar være å delta i offentlig debatt. I et åpent, demokratisk samfunn er dette av stor betydning, fordi det innebærer at noen bestemte meninger, perspektiver og erfaringer systematisk kan se ut til å skremmes bort fra den offentlige meningsbrytning. Dette kan gjelde samfunnsdebatt generelt og i saker som omhandler funksjonshemmedes interesser mer spesifikt. På denne måten er dette ikke alene et problem for personen selv eller andre med nedsatt funksjonsevne, men også for samfunnet.

Det andre batteriet av spørsmål knyttet til konsekvensene av å bli utsatt for ubehagelige opplevelser, dreier seg om virkninger på det personlige plan hos respondentene. Her fordeler svarene seg på følgende måte:

Tabell 19: Enig i utsagn om konsekvenser av krenkende ytringer. Flere svar mulig. (N=307.)

	Antall	Prosent
Jeg får dårligere selvtillit	202	66
Jeg blir nedstemt og trist	190	62
Jeg blir mer usikker i hverdagen	177	58
Min livskvalitet blir dårligere	171	56
Jeg blir mer innadvendt	167	54
Jeg får redusert livsutfoldelse	141	46
Min helsetilstand blir redusert	127	41

Som tabellen viser, oppgir rundt halvparten av respondentene som har vært utsatt for krenkende ytringer, at de får dårligere selvtillit og er mer nedstemte og triste. 56 prosent oppgir at deres livskvalitet blir dårligere. Dette er i seg selv alvorlig, og kommer i tillegg til praktiske og sosiale konsekvenser som funksjonsnedsettelse ofte medfører. Det er spesielt verdt å legge merke til at 41 prosent oppgir at deres helsetilstand blir redusert som følge av hatytringer.

3.11 HVORDAN SVARER DE SOM HAR GÅTT TIL POLITIET?

Om vi ser spesifikt på de av respondentene som tidligere har svart at de har fortalt om det de har opplevd til politiet viser det seg at disse respondentene i enda høyere grad enn de øvrige oppgir negative konsekvenser for dem (se tabell Tabell 16).

Av de 34 respondentene som hadde fortalt om krenkende ytringer til politiet, har syv av dem oppgitt at de lar være å møte venner, 23 av dem oppgir at de forsøker å unngå bestemte steder eller situasjoner og 17 oppgir at de holder seg mer hjemme. 26 av de 34 oppgir at de gruer seg til bestemte situasjoner, 18 av dem vurderer at deres livskvalitet har blitt dårligere og 22 svarer at de blir nedstemt og triste. 18 av dem som har fortalt om krenkende ytringer til politiet, vurderer at deres helsetilstand blir redusert.

3.12 KOMBINASJONER AV FLERE DISKRIMINERINGSGRUNNLAG

Spørsmålet om hvor ofte erfaring med hatytringer på grunn av nedsatt funksjonsevne eksisterer i kombinasjon med andre former for diskriminering var et av de spørsmål som var med i studiens design fra start. Spørsmålet vi stilte var: Har du hatt andre ubehagelige opplevelser på grunn av kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn, religion, livssyn eller seksuell identitet?

Tabell 20: Hatt andre ubehagelige opplevelser på grunn av kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn, religion, livssyn eller seksuell orientering.

	Antall	Prosent
Ja	81	24
Usikker	36	11
Nei	223	65
Totalt	340	100

Som det framgår av tabellen over, rapporterer en fjerdedel av de respondentene som har opplevd en eller flere former for hatytringer at de også har hatt ubehagelige opplevelser av andre grunner enn nedsatt funksjonsevne. I tilknytning til dette spørsmålet hadde vi lagt inn et åpent tekstfelt der respondenter hadde mulighet til å utdype dette. Nedenfor gjengir vi noen av svarene til respondentene:¹³

Hatet og mobbet av foreldre og søsken for antatt seksuell legning. [...] Familien er etnisk nordisk og ikke ortodokst religiøs.

Opplever ofte dobbel diskriminering som både svaksynt og kvinne, særlig i forbindelse med jobb. Dette dreier seg ofte om usynliggjøring og/eller manglende tiltro til ferdigheter og kompetanse. Min erfaring er at synshemmede kvinner oftere opplever slike situasjoner enn synshemmede menn.

Jeg ble uthengt både for mitt politiske syn og min legning. Jeg selv er bifil. Bifil + handicap + det politiske [partiet] jeg støttet = en dårlig kombinasjon. Det førte til trusler, vold, stygge ytringer osv.

Jeg ble utskjelt som tyskersvin. Er opprinnelig tysk, [...], bruker rullestol, [...], er samfunnsengasjert. Den kombinasjon er nok til at det koker over for enkelte.

Som det fremkommer over, har vi spurt om "andre diskrimineringsgrunner". Det dreier seg om etnisk bakgrunn, seksuell identitet, politisk ståsted og kjønn. Det er forøvrig verd å merke seg at fem av de til sammen seks respondentene som har oppgitt "annen kjønnsidentitet" er blant de 307 som har rapportert om opplevde hatytringer.

3.13 RAPPORTERTE HATYTRINGER

De svarfordelingene vi har sett på så langt, dreier seg om de 361 som har svart bekræftende på at de har opplevd en eller flere tilfeller av det vi har kalt krenkende ytringer. En del av de kriteriene vi har satt opp for disse ligger innenfor det vi kan definere som hatytringer spesifikt knyttet til funksjonsnedsettelsen. Det gjelder disse ytringene:

¹³ Svarene er lett redigert av forfatterne, for å ivareta anonymitetshensyn.

- Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak
- Ytringer om at du er en økonomisk belastning eller trygdemisbruker
- Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på
- Trakasserende ytringer om deg eller funksjonsnedsettelsen
- Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve
- Trusler om vold

Analysen viser at av de til sammen 361 som har oppgitt å oppleve en eller flere former for krenkende ytringer, er det til sammen 307 av disse som faller inn under den definisjonen vi har lagt oss på når det gjelder å ha opplevd en eller flere tilfeller av hatytring. Dette utgjør 32 prosent av hele utvalget på 947 respondenter, altså en tredjedel av alle som har deltatt i undersøkelsen.

Hvilke former for hatytringer har disse 307 rapportert? Er det snakk om én form for hatytringer eller flere?

Tabell 21: Antall tilfeller av rapporterte former for hatytringer.

	Antall	Prosent
En type av hatytringer	152	50
To typer av hatytringer	88	28
Tre typer av hatytringer	43	14
Fire typer av hatytringer	18	6
Fem typer av hatytringer	6	2
Totalt	307	100

Slik det framgår av tabellen over, er det kun et mindretall av respondentene som oppgir at de over tid utsettes for flere former for hatytringer. Kjønnfordelingen blant de 307 respondentene er 62 prosent kvinner og 36 prosent menn, altså omtrent tilsvarende som i hele utvalget. Også når vi sammenligner med de andre bakgrunnsvariabler (bosted, høyeste fullført utdanning, hovedaktivitet), samsvarer denne gruppen med utvalget for øvrig. Det ser likevel ut til at de respondentene som har oppgitt en funksjonshemming av type lærevansker, konsentrasjonsvansker, lese- og skrivevansker eller psykososial funksjonsnedsettelse er overrepresentert blant de som har rapportert om at de har opplevd en eller flere former for hatytringer (35 prosent mot 20 prosent i hele utvalget).

3.14 RESULTATER FRA SPØRREUNDERSØKELSE 2

Spørreundersøkelse 2 består av til sammen 13 spørsmål i lettlest form, distribuert til personer med utviklingshemming og/eller deres nærpersoner. Ambisjonen her er at dette skulle være mulig å forstå i en enkel form. Det som vi i spørreundersøkelse 1 refererte til som "ubehagelige opplevelser", omformulerte vi i spørreundersøkelse 2 til "stygge ting", som tilsvarer det Beadle-Brown og kollegaer (2014) kalte for "bad things".

Som nevnt i metodekapitlet, innebar tilpasningen til en lettlest versjon at vi måtte stille noen spørsmål på annen måte og endre svarkategorier. Svarene i spørreundersøkelse 1 og spørreundersøkelse 2 er derfor ikke direkte sammenlignbare, selv om begge undersøkelser er bygget over samme lest.

Tabell 22: Trekk/kjennetegn ved respondentene i spørreundersøkelse 2.

		Fordeling, respondenter i spørreundersøkelse 2, i prosent.	Fordeling, respondenter i spørreundersøkelse 1, i prosent.
Kjønn	kvinner	35	59
	menn	65	40
	N	(93)	(934)
Alder	18-24 år	38	8
	25-30 år	21	8
	31-50 år	33	30
	51-70 år	7	38
	>70 år	1	16
	N	(88)	(936)
Bosituasjon	bor med foreldre	28	-
	bor for seg selv	26	74
	bofellesskap	39	3
	bor med kjæreste eller ektefelle	7	-
	N	(94)	(935)
Hovedaktivitet	jobber	44	25
	dagsenter	25	-
	skole	20	6
	har ikke jobb	11	-
	N	(92)	(919)

Av resultatene fra spørreundersøkelse 1 ser vi at både kjønns- og alderssammensetningen er betydelig forskjellig i forhold til utvalget i spørreundersøkelse 2. I dette utvalget er det menn som er i flertall (65 prosent menn mot 35 prosent kvinner), og det er primært de yngre aldersgruppene som har svart (60 prosent av utvalget er 30 år eller yngre). Alderssammensetning kan ses i sammenheng med at det er de aldersgruppene som var unge ved gjennomføringen av ansvarsreformen, og som har hatt rettighet til å gå videregående skole, som først og fremst er representert blant respondentene. Når det gjelder kjønnsammensetningen er den denne vanskeligere å forklare.

Når det gjelder bosituasjon, var det nødvendig å tilpasse spørreundersøkelse 2 til det som ville være hovedbildet på dette området. Størrelsene er derfor ikke helt sammenlignbare mellom de to spørreundersøkelsene. På spørsmål om respondentene bor alene eller sammen med andre er fordelingen ganske lik, selv om hva dette innebærer etter alt å dømme er noe ulikt siden 39 prosent av respondentene i spørreundersøkelse 2 oppgir at de bor i bofellesskap.

Når 44 prosent av respondentene i spørreundersøkelse 2 svarer at de jobber, er det god grunn til å anta at en viss andel av disse vil gå inn under "kombinasjon arbeid og trygd" i spørreundersøkelse 1. Etter alt å dømme vil det være snakk om arbeidsplasser i arbeidsmarkedstiltak.

Respondentene ble også i spørreundersøkelse 2 spurt om å ta stilling til en rekke påstander om "stygge ting", det som vi foran har kalt ubehagelige opplevelser.

Tabell 23: Har du opplevd noe av det som står nedenfor? Flere svar mulig. I antall. (N=72.)

	Spørreundersøkelse 1, i prosent N=72	Spørreundersøkelse 1, i prosent. N=316/369.
Noen sa stygge ting om funksjonshemmingen min	31	- ¹⁴
Noen sa stygge ting til meg eller om meg	61	66
Noen skrev stygge ting om meg på internett	15	17
Noen skrev stygge ting om meg på SMS eller e-post	4	16
Noen skrev stygge ting om meg på Instagram eller Snapchat	1	3
Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg	17	16
Noen stirret på meg	64	57
Noen tok på kroppen min når jeg ikke ønsket det	15	20
Noen stjal eller ødela noe som tilhørte meg	17	18
Noen slo eller dyttet meg	18	13
Noe annet slemt skjedde med meg	17	40

Holdt opp mot resultater fra spørreundersøkelse 1, følger respondentenes svar i stor det samme mønsteret. Det som fremgår også her, er at det først og fremst er gjennom verbale utsagn, tilrop, muntlige uttrykk og stirring at personer i denne målgruppen rammes. I noe lavere grad oppgir de at noen skriver stygge ting om meg på SMS eller e-post og noe annet slemt skjedde med meg. I de øvrige spørsmålene oppgir de ellers i noe mindre grad å bli utsatt, sett i forhold til de respondentene i spørreundersøkelse 1. Hvorvidt denne nivåforskjellen har noen betydning er likevel usikkert.

¹⁴ Ingen tilsvarende påstand i spørreundersøkelse 1.

På samme måte som i spørreundersøkelse 1, anser vi at noen bestemte typer av ubehagelige opplevelsene er å betrakte som krenkende ytringer. Det er:

- Noen sa stygge ting til meg eller om meg
- Noen sa stygge ting om funksjonshemmingen min
- Noen skrev stygge ting om meg på internett
- Noen skrev stygge ting om meg på SMS eller e-post
- Noen skrev stygge ting om meg på Instagram eller Snapchat
- Noen truet med å gjøre fæle ting mot meg

I analysen har vi skilt mellom de som har krysset av for erfaringen av en slik art, og de som har krysset av for ubehagelige opplevelser. Forholdet mellom ubehagelige opplevelser og krenkende ytringer og fremgår av tabellen nedenfor.

Tabell 24: Hvilke typer erfaringer rapporterer respondenter i spørreundersøkelse 2 om? I antall.

		Har rapportert minst ett tilfelle av ubehagelige opplevelser		
		Ja	Nei	Sum
Har rapportert om minst ett tilfelle av krenkende ytringer	Ja	40	12	52
	Nei	20	28	48
	Sum	60	40	100

I dette datamaterialet kan vi ikke skille ut hatytringer spesifikt.

Tabell 25: Hovedformer av erfaringer. I antall og prosent. (N=100.)

	Antall	Prosent
Har rapportert minst ett tilfelle av ubehagelige opplevelser	60	60
Har rapportert minst ett tilfelle av krenkende ytringer	52	52
Har ikke rapportert om noen former for ubehagelige opplevelser	28	28

Som vi ser, er det 52 prosent av alle respondentene i spørreundersøkelse 2 som har svart at de har opplevd krenkende ytringer. Dette er høyere enn hva som er tilfelle i spørreundersøkelse 1, der tilsvarende tall er 38 prosent. Andelen som rapporterer at de ikke har hatt noen former for ubehagelig opplevelser er betydelig lavere i spørreundersøkelse 2 enn i materialet fra spørreundersøkelse 1, henholdsvis 28 prosent mot 59 prosent.

Når vi sammenligner fordelingene på alder, kjønn og bosituasjon blant dem som rapporterer at de har vært utsatt for krenkende ytringer, finner vi ingen forskjeller av betydning mellom disse og respondentene totalt sett i spørreundersøkelse 2.

Videre skal vi undersøke svarfordelingen blant de 52 respondentene som har svart bekreftende på at de har opplevd krenkende ytringer.

De opplevelsene vi stilte spørsmål om, bygger i all hovedsak på den britiske studien vi tidligere har referert til. Av hensyn til lesbarhet og forståelse hos respondenten, fant vi at det var vanskelig å skille ut det som kunne tenkes å grense opp mot det vi har referert til som hatytringer. Den videre presentasjonen er derfor basert på den gruppen av respondenter (N=52) som svarer at de har hatt et eller flere tilfeller av krenkende ytringer.

Tabell 26: Hvor ofte opplever du at noen skriver eller sier stygge ting til deg?

	Antall	Prosent
Det har bare skjedd en gang	11	21
Det har skjedd flere ganger	34	67
Det skjer nesten hver dag	6	12
Totalt	51	100

Som vi ser, oppgir hoveddelen av disse respondentene at de krenkende ytringene de blir utsatt for dreier seg om gjentakende tilfeller. Det er kun små forskjeller mellom hva kvinner og menn rapporterer på dette spørsmålet.

3.15 HVOR SKJER DET OG HVEM FREMMER YTRINGENE?

Vi stilte spørsmål om hvor respondentene opplever at noen sier stygge ting og hvem det er som sier eller gjør det. Nedenfor vises fordelingene av svar på disse spørsmålene.

Tabell 27: Hvor sier folk stygge ting til deg? Flere svar mulig. (N=52.)

	Antall	Prosent
Det har skjedd hjemme hos meg	8	15
Det har skjedd i nabolaget der jeg bor	16	31
Det har skjedd på bussen eller på toget	15	29
Det har skjedd på skolen	25	48
Det har skjedd på jobb eller dagsenter	16	31
Det har skjedd på butikken	15	29
Det har skjedd i byen eller i parken	17	33

Tallene her er små, slik at funnene kan være usikre. Med dette forbeholdet peker tallene i retning av at det spesielt er i skolesituasjonen at respondentene i denne spørreundersøkelsen har opplevd krenkende ytringer. Ulike typer av offentlig arenaer er steder der respondentene i noen grad svarer at de er utsatt. Av de ulike alternativene vi har listet opp, er det i hjemmet at respondentene i minst grad svarer at de har vært utsatt for krenkende ytringer. Når vi ser på hvilke typer av bosituasjon de som har rapportert om at det skjedde hjemme, er det ikke mulig å finne tydelige mønstre.

I spørreundersøkelsen har vi stilt spørsmål om hvem respondentene har opplevd å motta krenkende ytringer fra. Svaralternativene er her ikke utelukkende kategorier, og respondentene kunne krysse av på alle de mener passer for dem.

Tabell 28: Hvem sier stygge ting til deg? Flere svar mulig. (N=51.)

	Antall	Prosent
Barn sier stygge ting til meg	21	41
Ungdommer sier stygge ting til meg	30	59
Voksne sier stygge ting til meg	22	43
Det er fremmede mennesker som sier stygge ting til meg	19	37
Venner sier stygge ting til meg	4	8
Naboer sier stygge ting til meg	6	12
Noen jeg bor med sier stygge ting til meg	5	10
Noen på jobben sier stygge ting til meg	15	29
Noen som jobber i boligen sier stygge ting til meg	5	10
Noen andre sier stygge ting til meg	9	18

Som vi ser av tabellen, skårer ungdommer høyere enn barn og voksne som avsendere. Dette står altså i motsetning til spørreundersøkelse 1, der respondenten rangerte voksne høyere enn barn og ungdom som avsendere av krenkende ytringer. Det er imidlertid god grunn til å se dette i sammenheng med ulikheter i alderssammensetningen i de to utvalgene.

Det er for øvrig verd å merke seg at venner, naboer og personer som respondentene bor sammen med skårer lavt på dette spørsmålet i spørreundersøkelse 2. Det korresponderer godt med svarfordelingen i forrige spørsmål.

3.16 HVEM FÅR VITE OG HVORDAN FØLGES DET OPP?

Vi spurte også om hvem de eventuelt hadde fortalt om de stygge tingene til.

Tabell 29: Har du fortalt noen om at det har blitt sagt stygge ting til deg? Flere svar mulig. (N=51.)

	Antall	Prosent
Jeg har fortalt det til venner	11	22
Jeg har fortalt det til noen i familien	40	78
Jeg har fortalt det til personalet i boligen	8	16
Jeg har fortalt det til politiet	7	14
Jeg har fortalt det til noen på jobben	17	33
Jeg har fortalt det til noen på skolen	8	16
Jeg har fortalt det til noen andre	10	20
Jeg har ikke fortalt det til noen	9	18

Som vi ser, oppgir respondentene at det først og fremst er til familiemedlemmer de har fortalt om disse erfaringene. I syv tilfeller oppgir respondentene at de har fortalt om det de har opplevd til politiet. Vi har ikke informasjon om hva som har skjedd i disse tilfellene, verken forhistorien med hatytringer eller hva som skjedde etter at de har henvendt seg til politiet.

Tabell 30: Hva gjorde de som du fortalte det til? Flere svar mulig. (N=48.)

	Antall	Prosent
De forsøkte å hjelpe meg	35	73
De gjorde ikke noe med det	9	19
De fortalte det til politiet	2	4
Jeg vet ikke hva de gjorde	7	15

I hoveddelen av tilfellene oppgir respondentene at den personen som de tok opp med det som hadde skjedd, forsøkte å hjelpe dem. I to tilfeller oppgir respondentene at vedkommende tok saken til politiet.

3.17 KONSEKVENSER FOR RESPONDENTENE

Vi forsøkte å finne ut av hvilke konsekvenser krenkende ytringer har hatt for respondentene. Vi har spurt om dette i to batterier av spørsmål, etter samme modell som i spørreundersøkelse 1.

Tabell 31: Gjør du noe for at folk ikke skal si stygge ting til deg? Flere svar mulig. (N=48.)

	Antall	Prosent
Jeg lar være å gå bestemte steder fordi noen sier stygge ting til meg	13	27
Jeg tar ikke bussen eller toget fordi noen sier stygge ting til meg	5	10
Jeg lar være å gå på jobb/dagsenter fordi noen sier stygge ting til meg	3	6
Jeg gjør ikke ting på fritiden fordi noen sier stygge ting til meg	5	10
Jeg lar være å møte vennene mine fordi noen sier stygge ting til meg	3	6
Jeg holder meg mye hjemme fordi noen sier stygge ting til meg	8	17
Jeg har flyttet fordi noen sier stygge ting til meg	1	2
Jeg gjør ikke noe for å unngå det	30	63

Det kanskje mest interessante svaret vi kan lese ut av tabellen over, er at respondentene i liten grad rapporterer at de gjør noe aktivt for å unngå at slike ytringer rettes mot dem. En mulig tolkning kan være at de i liten grad opplever å ha reelle valgmuligheter til å unngå de situasjoner der de utsettes for disse opplevelsene, og det er lite de kan gjøre.

Tabell 32: Er du enig i noe av det som står nedenfor? Flere svar mulig. (N=39.)

	Antall	Prosent
Jeg gruer meg til ting jeg skal gjøre, fordi noen sier stygge ting til meg	12	31
Jeg får dårlig selvtillit fordi noen sier stygge ting til meg	32	82
Jeg er ofte trist fordi noen sier stygge ting til meg	28	72

Som det går fram av svarene i tabellen over, er det dårlig selvtillit og tristhet som oftest er respondentenes emosjonelle reaksjoner på hatytringer som de mottar. Når vi ser svarfordelingen her opp mot svarene i spørreundersøkelse 1, er det i stor grad overensstemmelse. Kontrollert for kjønn, er det kun små forskjeller mellom hva kvinner og menn svarer på hvordan de reagerer på hatytringer.

3.18 OPPSUMMERING

I to landsomfattende spørreundersøkelser rettet til funksjonshemmede har vi spurt om deres erfaringer med ulike former for ubehagelige opplevelser. Spørreundersøkelse 1 inneholder 32 spørsmål og er rettet til et bredt utvalg av funksjonshemmede. Undersøkelsen ble sendt elektronisk med hjelp fra en rekke av funksjonshemmedes interesseorganisasjoner. Til sammen har 947 personer besvarte denne undersøkelsen.

Spørreundersøkelse 2 er en lettlest variant og inneholder 13 spørsmål. Den er rettet spesielt til personer med utviklingshemming. Norsk forbund for utviklingshemmede hjalp med å distribuere denne til sine medlemmer. 100 personer besvarte denne undersøkelsen. Svarene ble gitt anonyme. Vi har ikke opplysninger om hvor representative svarerne er for alle medlemmene i organisasjonene.

Vi anser hatytringer for å være en del av et kontinuum fra ubehagelige opplevelser til alvorlige, krenkende ytringer. Hatytringer utgjør den mest alvorlige formen for verbale ytringer. I spørreundersøkelsene tok vi utgangspunkt i et bredt spekter av opplevelser. I analysene av resultatene fra de to undersøkelsene har vi først og fremst sett på krenkende ytringer og hatytringer.

38 prosent av respondentene i spørreundersøkelse 1 svarte bekreftende på at de har opplevd en eller flere former for krenkende ytringer. 32 prosent oppgir at de har erfart en eller flere former for hatytringer. Av disse oppgir 22 prosent at de har opplevd tre eller flere former av hatytringer. I spørreundersøkelse 2 har 52 prosent av respondentene rapportert om en eller flere hendelser som ligger innenfor definisjonen av krenkende ytringer.

I begge undersøkelsene har vi spurt om hvor det skjer, om de kjenner vedkommende som gjorde det, hva som ble gjort med saken, hvem respondentene eventuelt har fortalt det til, og hvilke konsekvenser respondentene anser at krenkende ytringer og hatytringer har hatt på dem.

Vi fant at respondenter i spørreundersøkelse 1 oppgir at det i hovedsak er voksne som er avsendere av krenkende ytringer. Respondenter i spørreundersøkelse 2 oppgir i hovedsak at det er ungdommer som står bak. Disse resultatene må ses i sammenheng med forskjeller i de to utvalgene. Utvalget i spørreundersøkelse 1 er dominert av voksne over 50 år, mens utvalget i spørreundersøkelse 2 domineres av yngre personer. Forestillingen om at avsendere er ungdom bekräftes dermed ikke. Resultatene tyder på at funksjonshemmede opplever slike ytringer fra jevnaldrende.

Når det gjelder hvilke konsekvenser krenkende ytringer og hatytringer kan ha, kan vi skille mellom konsekvenser på flere nivåer:

- Krenkende ytringer og hatytringer har sosiale konsekvenser for den enkelte. 47 prosent av de som blir utsatt, oppgir at de holder seg mer hjemme. 12 prosent oppgir å ha måttet flytte. Dette er eksempler på endringer som griper direkte inn i deres hverdag.

- Krenkende ytringer og hatytringer har også sosiale konsekvenser på den måten at de som blir utsatt for det oppgir at de lar være å møte venner (19 prosent), unngår å gå på skole (9 prosent), og jobb eller dagsenter (9 prosent) (Spørreundersøkelse 1).
- Krenkende ytringer og hatytringer har psykologiske konsekvenser på den måten at de som blir rammet i betydelig grad oppgir at de får dårligere selvtillit (66 prosent), blir nedstemt og trist (62 prosent) og opplever at deres helsetilstand reduseres (41 prosent).
- Krenkende ytringer og hatytringer kan over tid få demokratiske konsekvenser ved at de som utsettes, lar være å uttale seg eller delta i den offentlige debatten. 38 prosent oppgir dette.

4. RESULTATER FRA INTERVJUER OM HATYTRINGER

4.1 INNLEDNING

Dette kapitlet presenterer studiens kvalitative data, det vil si data fra 13 individuelle intervjuer med personer med ulike funksjonshemninger. Vi har også valgt å innlemme svarene fra de åpne feltene i spørreundersøkelsen der det gis utfyllende innsikt i temaet. Til sammen 167 av respondentene svarte i åpne tekstfelt.

Kapitlet er delt i to. Først redegjør vi for informantenes forståelse av hatytringer, deres opplevelser med hatytringer og hvilke konsekvenser det har fått for dem. Deretter retter vi oppmerksomheten mot funn vedrørende andre former for ubehagelige opplevelser og konsekvenser. Vi har valgt å inkludere informantenes fortellinger om disse andre formene for krenkende ytringer og adferd, fordi informantene våre også var svært opptatt av disse. I flere tilfeller formidlet informantene at andre former for ubehagelige opplevelser var et minst like så viktig tema som hatytringer. Vi mener derfor at disse bør ses i sammenheng med hatytringer. Slik sammenstilling framhever at både hatytringer og andre ubehagelige opplevelser bidrar til en opplevelse av utenforskap.

4.2 INFORMANTENES FORSTÅELSER AV HATYTRINGER

Uavhengig av om informantene hadde opplevd hatytringer eller ikke, spurte vi dem i starten av intervjuet om hva de forstår med hatytringer og i hvilken grad de anså hatytringer for å være et samfunnsproblem. En respondent i spørreundersøkelsen mente at følgende forståelse var passende:

Jeg velger å kalle offentlig diskriminering for hatytringer der formålet er å svekke de svake. Den gir betydelig redusert livskvalitet, langt større enn selve funksjonshemningen, og den er systematisk.

Nesten samtlige informanter mente at "hatytringer" er et (for) sterkt ord. De fleste mente imidlertid stigmatiserende, nedverdiggende eller trakasserende ytringer var mer dekkende som beskrivelse – uten at dette betydde at de nødvendigvis hadde opplevd dette selv:

Jeg tenker at mye av ytringene er nedverdiggende, trakasserende eller stigmatiserende, og jeg tror det passer mye bedre som beskrivelser. Jeg tror ikke folk hater folk som er funksjonshemmede. Begrepet er greit å bruke. Det er nok noen folk som hater funksjonshemmede, men ... Jeg tror det er få folk som hater funksjonshemmede. Men det er jo folk som hater utlendinger, som vil ha dem ut av landet. Dem er så mye mer sårbare selv om de ikke har kognitive eller fysiske utfordringer.

Jeg tenker ofte for min del og ut fra det jeg hører, så kan man kalle det enten for hatytringer eller en personlig mening. Når folk føler en trang til å rakke ned på deg, noe av det du sier eller gjør ... Så har man et språk på internett som man ikke ville bruke ellers. Når jeg treffer disse folkene – enten på gata eller andre steder i virkeligheten – så er det et annet språk de bruker, de gjør seg ikke høyere eller bedre enn det de er. Dersom jeg skulle beskrive det, så blir det en personlig mening og ikke noe annet ... og en forståelse, at det er for lite forståelse om hva man

uttaler seg om. Ordet hat er for meg en følelse og ikke noe annet. Det folk sier til meg oppfatter jeg som en mening og dersom du i tillegg har uttrykt deg på en måte som vekker følelse, så handler det om at folk reagerer på noe du sier. Ordet er litt blåst ut av proporsjoner. Det som skjedde i Orlando er hat.¹⁵ Det kan man kalle for hat.

Sitatene viser hvordan informantene mener at i stedet for hat handler det om bruk av språk, dårlige holdninger og manglende kunnskap. De illustrerer også at informantene mente begrepet var mer passende for hva andre grupper i samfunnet kunne oppleve. Hatytringer er ifølge dem noe som skjer i samfunnet og må tas på alvor, men at det ikke skjer oftere mot funksjonshemmede enn andre.

En av respondentene i spørreundersøkelsen uttrykker bekymring for mangelen på nyanser i den offentlige debatten. Respondenten skriver at vi må "utvise varsomhet i omgang med begreper som hat", og framhever at et ensidig fokus:

[...] på hat, krenkelser, hets og så videre, faktisk kan bidra til å gjøre den nødvendig offentlige samtale vanskeligere, idet folk kan vike tilbake for berettiget kritikk av en persons meninger eller oppfatninger fordi de vet at personen som ytrer seg er funksjonshemmet, innvander eller lignende. Det bør for eksempel være uproblematisk å gi uttrykk for fundamental uenighet i det jeg har skrevet her, uten å måtte frykte at jeg som motargument trekker diskrimineringskortet.

Et annet sentralt funn når det gjelder hatytringer var den nærmest unisone oppfatningen blant informantene at det er andre ubehagelige opplevelser som er minst like viktig å snakke og som begrepet hatytringer ikke dekker:

Hatytringer ... da tenker jeg at det er de verste ordene, de verste ordene. De dekker ikke disse små stikkene som gjør noe med mennesker, de hverdagsstikkene ... Om de er venner eller familie, folk er så ukritiske. Og også gjennom media. De vet aldri hvordan settingen er og hvordan psyken til et menneske er. Det kan få store konsekvenser. Ord er makt. Det er de verste rasistiske og dømmende ytringene ... Worst case ... Men hatytringer er også de små beskjedene gjennom mange år. Men disse er så skjulte og vises ikke, så det er viktig å få det fram og ha en holdning til det. Hatytringer så tenker jeg rasisme, kanskje ikke så mye mot hudfarge, men mot religion. Folk er så dumme i dag som ikke tenker over det. Hatytringer er det store bildet. I det lille bildet er det ... psykisk latent vold. Folk tenker at vold er å slå noen. Det samme er det med hatytringer; at det er å stå og skrike til noen. Men det er jo ikke hverdagen.

Disse "hverdagsstikkene" - eller det hun kaller for psykisk latent vold – er bakgrunnen for at vi vier andre ubehagelige opplevelser oppmerksomhet i kapitlet. Disse ubehagelighetene blir framhevet både av informantene og av respondentene. Informantene ble videre spurt om de anså hatytringer som samfunnsproblem, det vil si om de hadde noen oppfatning om hvor utbredt det var, i hvilken grad de mente det var et samfunnsproblem og om de hadde noen mening om hatytringer var en større utfordring for gruppene vi undersøkte enn andre grupper i samfunnet generelt. Vi spurte eksplisitt om de hadde hørt om noen som var blitt utsatt og om dette var et tema i vennekretsen.

---

¹⁵ Informanten referer her til angrepet på homofile gjester på nattklubben Pulse i Orlando, USA i juni 2016, der 49 mennesker ble drept.

Rundt halvparten av informantene anså hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne som samfunnsproblem for å være lite:

Nei, vet du ... Det er ukjent for meg at det foregår. Hatytringer er når man drikker seg full og skal ta funksjonshemmede ... Nei ... Men folk som skal ut og drikke og ta muslimer; det har man hørt om. Men at det er krenkende blikk og kommentarer, det er det. Litt sånn sukk og ja ... Vet du at jeg tror at det er mange som føler seg utestengt når de begynner å nærme seg ungdomsskolen ... skal ut på kinarestaurant i andre etasje ... uten at de tenker at de utestenger. Så dét skjer nok mer.

Det var ulike meninger blant informantene når det gjaldt oppfattelser av hvor stort problem hatytringer er for samfunnet. Noen ga uttrykk for at de opplever det som et betydelig problem:

Jeg synes at det blir verre og verre, og jeg ser de to siste årene så har omfanget eksplodert. En del skriver sitt navn, men andre gjør det ikke [altså: skriver ikke under med fullt navn i sosiale medier]. Men det er også om holdninger. Jeg har to kollegaer som er hørselshemmet, og selv om de får tilrettelegging, så er det slitsomt. Men de sier ikke så mye om det.

Noen informanter vurderte hatytringer for å være et samfunnsproblem, men var mer usikre på hvor stort problemet er:

[Informanten nøler og drar på det] ... Jeg ser at det er der ... Jeg tror det er økende. Mindre rom for dem som ikke er A4 – hva enn det er og hvordan det er. Noe kommer mye frem og noe annet kommer ikke frem. Annet som er i hverdagen som blir tatt for hat, kommer mindre frem og blir ikke skrevet om i media heller, men det er like viktig for folk med ADHD. Jeg kunne fort gitt meg i spørreundersøkelsen på grunn av det ordet [hatytringer]. Ellers så kan det være som du sier at man er så vant til at man ikke benevner det som hat. Media liker å selge og bruker ord som selger.

Felles for flere av informantene var at de mente hatytringer var noe som rammet andre, eller at det rammet andre hardere enn dem selv. En av informantene, som tydelig oppga å ha vært utsatt for hatytringer, mente for eksempel at noen er mer sårbare enn andre, slik som personer med utbrenthetstilstander og lignende. Sett under ett, ser vi altså at informantenes oppfatninger om hatytringer som samfunnsproblem varierte. En kvinnelig informant kom med et utsagn som synes å oppsummere essensen informantenes forståelse:

Stikker du hodet frem og har en diagnose, farge eller tro, så tror jeg du skal ha en sterk rygg. I det daglige face-to-face så er det ikke så mange som tør det. Men i sosiale medier tror jeg det er et stort problem.

Flere oppfattet det slik at hatytringer, ufine kommentarer og lignende er noe som skjer med alle personer og grupper i samfunnet som opptrer i offentligheten og på nett. Her kan det være nærliggende å tenke at de som ytrer seg hatefullt, ytrer dette om sider eller egenskaper ved den andre personen hvor de antar at disse er ekstra sårbare. Har man så en funksjonsnedsettelse vil ytringene bli rettet nettopp mot det – på samme måte som at ytringer mot dem som er mørke i huden ofte vil gå på hudfarge. Videre kan uttalelsene til informantene forstås slik at de ikke oppfattet at funksjonshemmede generelt blir mobbet i samfunnet, men at dette skjer dersom du utmerker eller fremhever deg på noen måte.

4.3 INFORMANTENES OPPLEVELSER AV HATYTRINGER

I forarbeidet til datainnsamling ble det eksplisitt lagt vekt på at vi var interessert i å snakke med personer som hadde personlige erfaringer med hatytringer. Likevel var det bare én av dem som tydelig oppga å ha vært utsatt for hatytringer. Vedkommende sa blant annet følgende:

Jeg var ved en anledning med på noe som gjorde at jeg ble eksponert i media. Kort tid etter dette kom ut, så kom telefonene om at jeg utnytter systemet, at jeg var liten og tykk. Og det hadde jo ikke noe med hva jeg sa i programmet, at jeg var en skam for samfunnet, at jeg ikke kom til å lykkes ... Folk helte øl på meg på byen, folk spyttet etter meg på gata osv. Det var mye ...

Fire av de andre informantene synes også å ha opplevd hatytringer, men uten at vi for sikkert kan hevde at det var slik. Årsakene er enten at de selv ikke mente at det var alvorlig nok til å kalles hatytringer eller at vi er usikre på om det de har opplevd kommer inn under definisjonen av hatytringer. En av dem fikk for eksempel følgende melding via sosiale medier:

"Du er en byrde i utgangspunktet mener nå jeg. Og så skal du koste samfunnet enda mer ved å ha en liksom-jobb som en assistent må gjøre for deg. Det er latterlig!"

Det er interessant at informanten ikke virket å anse denne meldingen for å være hatefull, og mente at man må forvente slikt om man går ut i media med kontroversielle meninger eller utsagn. Det samme mente informanten som er sitert tidligere. Disse kan sies å være eksempler på at dersom du er synlig i offentligheten eller på nett og har en diagnose eller funksjonsnedsettelse, er risikoen stor for at akkurat dét blir målet for ufine kommentarer – ikke fordi man i utgangspunktet tas fordi man har en funksjonsnedsettelse, men fordi man er synlig og ved negative tilbakemeldinger så er det funksjonsnedsettelsen som blir kommentert. På spørsmål om informanten hadde opplevd hatytringer selv, svarte han til å begynne med "nei". Det var først når han ble påminnet disse nevnte meldingene fra nettmøtet, at han kommenterte dem ved å si seg enig i at det er hatytringer.

Som eksempel på situasjoner som noen informanter viste til og som vi er usikre på om faller inn under definisjonen hatytring, kan vi vise til en kvinne som ikke kjente seg igjen i begrepet hatytring i snever forstand, men at hun mener å ha opplevd stigmatiserende, nedverdiggende eller trakasserende ytringer:

Jeg har for eksempel forklart lærerne mine hvorfor jeg trenger mer tid på prøver og så videre. Da ble jeg overrasket over hvor lite lærerne godtok dette. Jeg ble gjort til latter i klassen. Jeg har behov for en ukeplan og har behov for at det blir mer oversiktlig for meg, nytter ikke at jeg får tusen beskjeder på en gang. Derfor ble det godkjent fra starten at jeg skulle få det, men så var det en lærer som ikke godtok dette. Så var det noe jeg ikke fikk med meg og da sa jeg at jeg ikke har fått noe ukeplan enda. Da går læreren bort til tavlen og får de andre elevene med og sier sånn "NN, se her! Her står det ... Det skulle jo være mulig å lese det som står her og det er ganske klart!"

Hvorvidt man skal kalle dette for hatytring eller mobbing blir kanskje både et spørsmål om definisjoner og personlig oppfatning. De resterende åtte informantene hadde ikke opplevd hatytringer. En mann sa det slik:

Akkurat i dag synes jeg ikke det er så mye. Jeg synes det er mindre enn før. Den norske befolkningen, både unge og gamle, er moden og helt noe annet enn for 25-30 år siden. Kanskje dette kan ha noen å gjøre med at jeg har forandret meg, men jeg synes det har gått en positiv vei. Jeg synes folk ser bedre på dem som har noe handikap i dag. Heller ikke andre grupper med funksjonsnedsettelse opplever dette like mye som før. Vi prater noen ganger om det og vi ser at det er en liten forandring i folket, når de ber om hjelp, i nabolaget og ellers. Når man spør om hjelp fordi man ser dårlig så får man hjelp ("ja, jøss... det kan jeg"). Så det har forandret seg. For eksempel nordlendinger ble mobbet når de flyttet sørover og slik er det ikke i dag. Jeg vil si at folk i dag ikke snakket så mye hatytringer mot personer med handicap. For mange år siden kunne jeg gå på Carl Johan og høre "Hahaha! Se på han med colaflasker til briller". Men dette opplever man ikke i dag.

Denne eldre mannen mener at ting har bedret seg. Dette står i kontrast til andre vi snakket med som opplevde at det har gått motsatt vei. Det kan synes som at dem som mente ting har blitt verre, snakker om fremveksten av sosiale media og økt bruk av internett – hvor tonen har blitt verre i løpet av de siste årene. En ung jente som tilhører en annen generasjon enn mannen ovenfor, syntes heller ikke at hatytringer var noe problem og at situasjonen i dag er bra:

Det er vanskelig å si ... Jeg vet at flere av de døve vennene mine får mye motstand, men jeg synes ting fungerer ganske bra [...]. Jeg føler meg ikke mobbet, at andre er irritert på meg... det er ikke noe stort problem. Hvis jeg møter noen jeg ikke kjenner så kan jeg prate med dem. Jeg føler ikke at noen har noe i mot meg fordi jeg er döv. Folk er snille og forsøker å tilpasse seg. Det er klart at det er noen som kanskje kommer med stygge ord ... Det er likt både blant hørende og døve. Det er ikke noe spesielt fordi jeg er döv. [...] ... Nei ... Det er ikke noe jeg har opplevd noe mye. Det er klart at det er viktig å prate om det og snakke om det slik at ting skal bli bedre, men det er ikke noe jeg føler at jeg har opplevd.

Også denne jenta ble spurt om hvordan situasjonen var for hennes venner og andre funksjonshemmede hun kjente. Heller ikke de ble i følge henne utsatt for direkte hatytringer, selv om de opplevde noe "motstand" som hun formulerte det. Vi var nøye med å spørre dypere og mer bredt rundt dette fordi det kom ingen signaler fra henne om at hun hadde hørt om noen andre som var blitt utsatt heller.

4.4 KONSEKVENSER AV HATYTRINGER

Noen respondenter beskrev i åpne tekstfelt i spørreundersøkelsen hvordan hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne og personer som mottar uføretrygd omtales i media (tradisjonelle og digitale) og på sosiale medier, og hvordan det virker inn på forståelsen av dem selv i samfunnet. En respondent formulerte seg slik:

Negative ytringer i media [leserinnlegg og lignende] og på nett [inkludert Facebook] om personer med nedsatt funksjonsevne og/eller trygdede, får meg til å føle meg mindre verdifull og som en annenrangs eller mindreverdige samfunnsborger.

Informanter som hadde opplevd hatytringer, viser til at dette var erfaringer som fikk konsekvenser dem. Et par av dem fortalte følgende:

Jeg ble jo ikke skadet av det. [...] Jeg kunne ikke dra ut på byen eller på kino ... Alle de sosiale sammenhengene ... Jeg kunne ikke gjøre det... noen folk kunne komme bort til meg og filme reaksjonene mine etter at de eller noen andre hadde sagt noe til meg. Det virker slik at for

noen som sitter med hatytringer... de ønsker å ta opp det du sier og reaksjonene dine, og så sprer dem det videre. Det gikk ut over søvnmønsteret mitt ... Jeg kunne ikke slå av telefonen fordi det kunne komme noe [viktige telefoner]. Jeg spiste blant annet ikke frokost fordi jeg "grugledet" meg til å se hva som var skrevet om meg. Jeg klarte ikke la være å gå inn og se etter. Og jeg sov dårlig fordi jeg visste at det kunne komme en melding og jeg var stresset fordi jeg ikke viste når det kunne komme noe, for eksempel når jeg satt og så på TV så kunne det være noen som satt og kommenterte noe.

Jeg har blitt mobbet flere ganger og føler meg ikke sett på som en person [stemmen hennes brister og hun er tydelig berørt av det hun forteller]. Selv om jeg ønsker å kommunisere, så har jeg valgt å ikke prøve meg på nytt. Det handler om å ikke ta helsa for gitt. Kanskje jeg har blitt mer ydmyk. Jeg skulle ønske at myndighetene kunne åpne øynene og se at det er mye hatytringer nå som vi ikke hadde for ti år siden.

Konsekvensene av hatytringene og det de fortalte om, var ifølge informantene at de ble mindre utadvendte, trakk seg tilbake og lignende. Vi anser det som en forskjell om man gjør et pragmatisk valg om å være mindre sosial eller lar være å gjøre visse ting kontra det å oppleve at man får en uønsket begrensning av livsutfoldelsen fordi man ikke tør å stikke seg frem. Det å la være å gjøre noe man ønsker og synes er attråverdig og som man tidligere pleide å gjøre av lyst og interesse, er en alvorlig konsekvens. Blant dem vi snakket med var det ulike virkninger og konsekvenser som ble gjeldende, men det som var felles var begrenset livsutfoldelse. For en av dem fikk dette betydning for yrkesvalg:

Jeg sluttet å gå på audition til roller som skuespiller og sluttet å tenke på karriere som skuespiller. Selvtilliten fikk en kraftig trøkk. [...] Jeg synes det er leit og slitsomt. Jeg er vanligvis en åpen og pratsom person, og det er tungt å skulle gå rundt å være en annen person. Jeg bruker masse energi på ikke å røpe at jeg har ADHD. Jeg tenker at når jeg blir møtt slik av NAV og skole, hvordan tenker ikke da andre? Jeg vil bli sett på som [sier navnet sitt] og ikke som hun med de bokstavene. Man blir litt lei seg, men og at det er mest slitsomt at man ikke kan være åpen og må gå og skjule seg. Det har vært noen som har lurt på hvorfor jeg bruker så lang tid på å gjøre ting, for eksempel, og da sier jeg ting som at "jeg er sliten og har barn hjemme". Det er slitsomt at jeg må lage slike dekkhistorier.

Flere av informantene som hadde opplevd krenkende ytringer eller hatytringer, ga uttrykk for at de var preget av det de hadde opplevd. De viser blant annet til opplevelser av å bli redusert som person i andres øyne, og ikke vist grunnleggende respekt som individ. På denne måten er hatytringer alvorlige, fordi det rører ved personens selvtillit og identitet – opplevelsen av hvem man er overfor andre.

Informanter viser også til erfaringer med hvordan hatytringer fører til at de gjør konkrete endringer i sin hverdag. Ting de har opplevd som selvsagte i hverdagen må de nå ta konkret stilling til. Dra på byen, gå på kino, treffe venner, karriereplaner i yrkeslivet – dette er konkrete elementer i deres hverdagsliv som informanter referer til at de har endret som følge av hatytringer. Når det gjelder konsekvenser av hatytringer og andre former for ubehagelige opplevelser, er de stort sett de samme, men vi kommer ytterligere tilbake til konsekvenser i kapitlet om andre former for ubehagelige opplevelser.

4.5 ANDRE FORMER FOR UBEHAGELIGE OPPLEVELSER

Som tidligere redegjort for, gjør vi et analytisk skille mellom hatytringer og andre former for ubehagelige opplevelser og negative opplevelser knyttet til det å leve med nedsatt funksjonsevne. Fra et forskerperspektiv er det viktig å etablere et slikt skille, for å kunne skille mellom ulike alvorlighetsgrader av ytringer. I funksjonshemmedes hverdag er det likevel ikke noe nødvendig tydelig og markert skille. Her er det mer snakk om et kontinuum av ulike former for opplevelser og erfaringer av slik art. I det følgende vier vi andre former for ubehagelige opplevelser oppmerksomhet som informantene tematisert i intervjuene. Vi velger altså å trekke fram disse andre formene for ubehagelige opplevelser fordi grensene mellom hatytringer og andre ubehagelige opplevelser ser ut til å være uklare og overlappende, fordi de er alvorlige nok i seg selv og fordi det opptok mange av informantene i høy grad.

Som vi har redegjort for tidligere, hadde informantene klare formeninger om at hatytringsbegrepet ikke nødvendigvis rommet deres erfaringer. I noen av sitatene over henviser informantene til de små kommentarene i hverdagen og de mer subtile formene for tilbakemeldinger samt blikk og kommentarer. De nevner også ytringer eller tilbakemeldinger som kommer på ulike steder i samfunnet. Disse krenkelsene går på ulike forhold, men kan grovt sett deles i tre:

- Ubehagelige opplevelser på andre arenaer som vi tradisjonelt ikke forbinder med hatytringer, slik som i psykiatrisk behandlingssituasjon og NAV-kontor.
- Ytringer som er vanskelig å påvise konkret, men som likevel kan sies å komme under definisjonen ubehagelige opplevelser.
- Ufine kommentarer, dårlige holdninger og lignende som ikke er hatytringer, men som likevel er ubehagelige opplevelser som informantene er utsatt for og som de er mer opptatt av enn hatytringer.

Nedenfor utdyper vi kort disse tre:

1) Den ene typen er ubehagelige opplevelser som skjer på arenaer som vi ikke nødvendigvis forbinder med hatytringer, slik som psykiatrien og offentlige instanser. En av informantene tok kontakt med oss fordi hun ville fortelle om ubehagelige opplevelser som hun hadde blitt utsatt for i psykiatrien. Hun hadde blitt tvangsinnlagt på en psykiatrisk institusjon. Det begrepsapparatet de bruker i psykiatrien, det vil si diagnosene, opplever hun at fratar mennesker deres verdighet. "Opponerer du, setter de nye diagnoser på deg", fortalte hun. Psykiaterne "nuller deg ut som menneske". En annen informant fortalte om hvordan han mer og mer ble kjent med dårlige holdninger i det kommunale hjelpeapparat:

Min erfaring er at mine venner som er funksjonshemmede får litt smårusk når de er ute i media, men ikke i hverdagen. Det som jeg synes er verre er skjulte holdninger i kommune-Norge, og det er mye verre enn trollene på nett. Det beste med netttrollene er at du kan ta dem, men ... Min nye hobby er å ta kommune-Norge ... for der er det mye grums, assa! Og når jeg snakker om grums, så er det sånn 1950-grums, som at funksjonshemmede hører hjemme på hjem og bare er en utgiftspost. [...] Hvis du spør meg, så tar jeg heller 20 hatytringer enn dårlige holdninger. Det er en mye lettere jobb å bekjempe hatytringer enn dårlige holdninger.

Informanten mente at selv om hatytringer skjer og er viktig å undersøke, så er dårlige holdninger, eller med vårt begrep ekskluderende ytringer (som at funksjonshemmede bør være på institusjon), i hjelpeapparatet et viktigere tema med større betydning for det store

flertallet av funksjonshemmede. En respondent viser til det samme idet vedkommende skriver at "mine opplevelser kommer fra det offentlige. Saksbehandlere som gjemmer seg bak lover og regler. Og systemet gjør det slik at jeg ofte føler meg trakassert, urettferdig behandlet". Respondentene gjengir også hvilke arenaer dette har skjedd på:

- På jobben: "Trakassering, stadige omplasseringer, utstøting fra arbeidsgiver, til sist oppsigelse – etter 19 år i samme offentlige bedrift."
- På skolen: "Blir latterliggjort av enkelte lærere, både overfor medelever og i lærer/elevsamtaler."
- På kollektivtransport: "Blitt utskjelt av ansatte på lufthavner/togstasjoner/busser, tog og fly for å være der med gyldig billett med en forventning om å få bli med. [...] Blir omtalt nedsettende, som bagasje de må hankses med/hindres av."

2) En annen type ubehagelige opplevelser er ytringer som er underforstått og indirekte, som henviser til visse egenskaper og kjennetrekke ved en person uten at det eksplisitt blir sagt upassende, stygge eller trakasserende ord. En person kan for eksempel henviser til "personer som kanskje burde fått tilbud som var mer skjermet fra oss andre", eller lignende. Dette er å anse som ytringer hvor hensikten er å devaluere, ta fra verdighet og lignende og er noe annet enn ubetenksomme kommentarer eller manglende kunnskap. Dette er hatytringer, men som er så godt kamuflert og utydelig at det er vanskelig å ta noen for det. Det kan også fremstå uklart for mottakeren at vedkommende har vært utsatt for noe. Dette gjør også at det er vanskelig å definere disse ytringene som direkte krenkende. Et kjennetegn ved denne formen for ubehagelige opplevelser er målet med uttalelsen. Dersom hele konteksten eller undertonen i meldingen antyder at målet var å ramme den andre, så kan man si at det ligger tettere opp mot hatytringer enn om målet ikke var det. En kvinne vi intervjuet ga et eksempel som illustrerte dette:

Ja... hvis jeg kan bruke et bilde som at når du sitter og stryker deg selv på armen kontinuerlig, så blir du sår. Og slik har det vært for meg opp gjennom fordi jeg alltid har vært rar. Så det er de små stikkene og mengden som blir resultatet... et slag [type] av hatytringer kan være 20 småstikk. Jeg føler at skaden er like stor. Det blir det samme med noen som har Downs: hvis noen sier at du er en jævla mongo" så er det hatytringer, men om du sier til vedkommende at "nei, du får det ikke til" eller "du trenger ikke smøre brødskiva di selv", så er det undergraving av personen og nedverdiggende. For meg går det på at... jeg husker at jeg var alltid den personen som hadde humør som var både høyt oppe og langt nede. Og da var jeg den som var rar og gæren. Og at jeg var dum. Og det sliter jeg med.

Informanten viser et eksempel på at man på en mer skjult måte også kan undergrave og nedverdige en person. Starten av sitatet sier også noe om "småstikk" over tid. Her er det med andre ord de stadige, vedvarende små påminningene om at man blir oppfattet som annerledes eller avvikende som over tid oppleves like sårende eller nedvurdere som hatytringer.

3) Dette er en form for ubehagelige opplevelser som omfatter flere former for ufine kommentarer, dårlige holdninger som oppleves negativt og krenkende, men som likevel ikke kan sies å komme inn under definisjonen hatytringer. En informant refererte til "krenkende blikk og kommentarer". Her er det like mye mengden som styrken i hver enkelt ytring som har betydning, men også her kan man gradere noe i mer alvorlig og noe mindre alvorlig. Vi ser

også at flere av informantene mente at mange ytringer ikke oppstår fordi noen hater andre, men fordi de mangler kunnskap, ikke liker noen, har fordommer eller dårlige holdninger og fordommer. En kvinne med ADHD beskrev hvordan hun gjennom livet gjentakende har fått slike små hint som går på henne som person. Eksempler på det var meldinger og ytringer som at "Hvorfor gjorde du det?" og "var nå det så lurt". Selv om dette isolert sett kan anses som mindre alvorlig, vil mengden av slike tilbakemeldinger kunne virke belastende, ikke minst over tid.

Å bli snakket til eller behandlet som et barn, en ikke-myndig person, er noe flere respondenter skriver om. De påpeker at det ikke nødvendigvis er vond vilje som ligger bak nedlatende holdninger, men at det likevel er sårende å ikke bli tatt på alvor. Nedlatenhet kan komme også til uttrykk som ytringer, for eksempel når fremmede personer under bybesøk sier til venner av respondenten at "så hyggelig at dere tar henne med ut". Eller de kan manifestere seg i handlinger:

Jeg har opplevd flere ganger at ansatte i butikker henvender seg til min assistent eller min mann når vi har vært i skobutikk, lampebutikk og lignende. Dette til tross for at jeg sier hva jeg ser etter. Veldig sårende.

Den andre og den tredje typen ubehagelige opplevelser kan være nokså like. Hovedforskjellen er at den andre typen ubehagelige opplevelser skyldes mer vond vilje og ønske om å ramme, mens den tredje er mer uvitenhet og kanskje manglende evne til å skjønne. En kvinne fortalte om to lærere som representerte hver av disse typene. Den ene sa flere stygge ting til henne, mens den andre bare ikke kunne skjønne at visse ting var vanskelig for henne å forstå. Vi kan også gjenta grad av målrettethet som et skille. Den andre typen ubehagelig opplevelse vil ha et mål om å ramme, mens den tredje ikke nødvendigvis har til hensikt å ramme – selv om kanskje virkningen ble slik.

I undersøkelsen har vi også inkludert personer med atferdsvansker. Blant de informantene som kommer under den betegnelsen, vil det i hovedsak si personer med ADHD. Resultater fra den kvalitative studien viser et skille mellom personene med ADHD og de øvrige. Selv om dette ikke var gjennomgående, så var det en tendens til at informantene med ADHD oppga flere og mer alvorlige erfaringer med hatytringer og ubehagelige opplevelser enn informantene med andre funksjonshemminger. Det samme gjaldt på spørsmålet om samme fenomen som samfunnsproblem. Her mente personene med ADHD at de som gruppe var blant de mest utsatte, mens de øvrige informantene anså problemet for å være større for andre funksjonshemmede med andre funksjonsnedsettelse enn dem selv.

Hatytringer og andre former for ubehagelige opplevelser kan skaleres i forhold til alvorlighetsgrad, grad av intensjon og hensikt om å ramme den andre (offeret), mengde og type kjennetegn. Det er eksempelvis forskjell på uttalelser som at funksjonshemmede burde låses inn på institusjon og det å hinte om at funksjonshemmede bidra mindre til samfunnets BNP enn funksjonsfriske. Imidlertid kan intensjonen om å såre eller ramme noen ikke alltid bedømmes ut fra ordene i uttalelsen i seg selv. Hatytringer kan også ses i sammenheng med begrepsområder som mobbing, vold og diskriminering, og vise hvordan det er overlapping her. Ikke minst kan det relateres til ulike arenaer.

4.6 HVORFOR SÅ FÅ ERFARINGER MED HATYTRINGER BLANT INFORMANTENE?

Det var altså kun et fåtall informanter som tydelig har bekreftet at de hadde opplevd hatytringer, i en streng definisjon av begrepet. Riktignok refererer flere informanter til ubehagelige opplevelser og krenkende ytringer som i seg selv kan være mer enn alvorlige nok. Vi antar at dersom informanter virkelig hadde erfart hatytringer på grunn av funksjonsnedsettelsen, så ville de kjent igjen begrepet eller innholdet i det og oppgitt dette under intervjuet. I stedet opplevde vi at flere av informantene ikke kjente seg igjen i begrepet hatytringer og mente at det var et for sterkt ord. Hvorfor er det så få erfaringer med hatytringer i det kvalitative datamaterialet vårt?

En mulig forklaring kan være knyttet til metode og datagrunnlag. Som vi diskuterer i metodedelen, er det gode grunner til å anta at telefonintervjuer har begrensninger ved intervjuer av personer i utsatte eller sårbare situasjoner. Selv om vi ser at telefonintervju er en metode som også er benyttet av andre, kan vi ikke se bort fra at det er visse aspekter som vi ikke har nådd eller sett til det fulle. Likevel kan vi ikke se at dette har fått betydning for utfallet, totalt sett. Vi viser til metodedelen for en ytterligere redegjørelse.

En annen forklaring er at personer med nedsatt funksjonsevne rett og slett opplever få hatytringer, og at de som virkelig har fått oppleve hatytringer er et begrenset antall personer som av ulike grunner har vært svært synlige i offentligheten. Dette strider i så fall med brukerorganisasjonenes erfaringer og de tilbakemeldinger de har fått fra sine medlemmer. Det er heller ikke i samsvar med funnene i spørreundersøkelsene, hvor andelen av respondenter som har opplevd hatytringer er stor.

En tredje mulig forklaring kan være at personer med nedsatt funksjonsevne gjennom hele livet har opplevd ubehagelige opplevelser. Dermed er det så vanlig og hverdagslig at personen selv ikke klarer å identifisere situasjoner der de selv har blitt utsatt for hatytringer. Noen av informantene henviste til at funksjonshemmede hele livet har vært vant til å bli sett rart på og behandlet annerledes – dermed reagerer man ikke på hatytringer med å anmelde, si fra om det eller annet. Kanskje vil dette prosjektet og en økt oppmerksomhet på hatytringer generelt bidra til at funksjonshemmede i større grad identifiserer og reagerer på slike ytringer.

En fjerde forklaring kan være at hatytringer som begrep og fenomen ikke passer helt på den gruppen vi undersøker. Flere av dem vi snakket med ga uttrykk for at de vurderte ordet "hat" som for sterkt for det de selv opplevde. Imidlertid var vi bevisste på dette, og brukte i mange tilfeller andre begreper, både i spørreundersøkelsene og intervjuene.

Endelig kan det også være slik at definisjonen av hatytringer er for smal, og at kartet ikke stemmer med terrenget. Kanskje må vi utvide forståelsen av hatytringer eller øke bevisstheten på de ulike nivåene av hatytringer. Til sammenlikning vet vi fra mobbing at den ikke alltid er åpenbar, eksplisitt og umiddelbart synlig. Slik vi har diskutert tidligere, er det vanskelig å trekke helt entydige og klare grenser som skiller det ene skarpt fra det andre. Snarere ser vi det slik at det er en gradvis og flytende overgang fra mer uskyldige handlinger/hendelser til mer alvorlige og integritetskrenkende handlinger.

4.7 OPPSUMMERING

Å intervju funksjonshemmede som selv hadde erfaringer med å bli utsatt for hatytringer, viste seg å bli betydelig vanskeligere enn vi innledningsvis trodde. Vi har flere mulige forklaringer på dette. Trolig er det kombinasjoner av flere grunner knyttet til uvilje mot å snakke om dette, psykologiske fortrenningsmekanismer, følsomheten av temaet og bruken av hatbegrepet som vanskeliggjør rekruttering av informanter.

Intervjuene tydeliggjør at begrepet "hat" er et sterkt ord i norsk sammenheng. Få av informantene refererte til erfaringer som ligger innenfor definisjonen at hatytringer slik uttrykt av LDO. Selv blant de som kunne referere til å ha blitt utsatt for til dels svært alvorlige ytringer, oppdaget vi likevel at de var reserverte med å bruke betegnelser som rommer ordet "hat" på det de hadde opplevd. Blant de av informantene som hadde opplevd hatytringer, ble det uttrykt at begrepet hatytringer synes å "passe bedre" på fenomener knyttet til rasediskriminering og diskriminering på etnisk og religiøst grunnlag. Vi anser at dette også kan henge sammen med at hatytringer fortsatt er et nytt begrep, og lite innarbeidet i norsk sammenheng når det gjelder situasjonen for funksjonshemmede.

I intervjuene kom det fram erfaringer som knyttet seg til det å bli utsatt for ulike typer av nedvurderinger og ignoranse på andre måter enn hatytringer. Informanter refererte til dette som summen av alle de små "hverdagsstikkene" og en "nummenhet" av alle de mindre dramatiske, men likefullt omfattende motstand de møter i det daglige. Informantene refererte til møtet med NAV, helsetjenester og kommuneadministrasjonen som nettopp slike erfaringer. Paternalistiske, overbærende og nedvurderende holdninger fra profesjonsaktører er del av dette bildet, slik informantene vurderte det.

Oppsummert viser intervjuene at hatytringer, slik det i hovedsak uttrykkes av informantene, at dette ikke er de mest fremtredende erfaringene i deres dagligliv. I kontinuumet av ulike typer av ubehagelige opplevelser knyttet til det å leve med en funksjonshemming utgjør hatytringer noen av de mest alvorlige opplevelsene, selv om det altså har rammet et fåtall av de vi intervjuet. Materialet sett under ett viser imidlertid at funksjonshemmede har mye erfaringer fra ulike arenaer som synliggjør fordommer, diskriminering og negative holdninger og som bidrar til å gjøre livet vanskelig.

5. RESULTATER FRA INTERVJUER MED RESSURSPERSONER

5.1 INNLEDNING

Vi har ovenfor sett at mange personer med nedsatt funksjonsevne opplever hatefulle eller krenkende ytringer fra andre mennesker. Slike trakasseringer eller ubehagelige opplevelser, at det sies eller skrives "stygge" ting om eller til dem, tar ulik form, har varierende hyppighet og de foregår på ulike arenaer. I spørreskjemaene har vi listet opp en rekke mulige slike ytringer, dels etter form, dels etter alvorlighetsgrad (se kapittel 1.5), fra trusler til "stygge ting" i sosiale medier. Vi har også drøftet slike ytringer i intervjuer med funksjonshemmede. Helt sentralt i forståelsen av hatytringer/krenkende ytringer er hvordan mottakeren oppfatter et utsagn. Selv "uskyldig" erting kan oppleves svært negativt, og argumentet "Det var ikke sånn ment" har svært begrenset gyldighet for den som er gjenstand for ytringen. Hatytringer er uønsket av mottakeren, men kan også være det som samfunnsfenomen.

I dette kapitlet skal vi se litt på hvordan ulike former for hatytringer kan forebygges og bekjempes. I denne del en av studien ble informanter rekruttert blant medlemmer av ulike interesseorganisasjoner for funksjonshemmede som av ulike grunner har erfaring fra arbeid med hatytringer og diskriminering. Disse ble intervjuet delvis i grupper og delvis enkeltvis, alt etter som hva som var hensiktsmessig og praktisk gjennomførbart.

Representanter fra Ligestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) deltok også i intervju. Det viktigste grunnlaget for diskusjonen av mulige tiltak er basert på disse intervjuene (se kapittel 2.5). Utvalget av informanter i denne delen bygger på våre avveininger knyttet til hvem vi har ansett å kunne ha kunnskap og informasjon av særlig interesse og nytte for de spørsmålene vi er bedt om å belyse i denne studien.

5.2 UTENFORSKAPET SOM GRUNNLEGGENDE FORUTSETNING

Personer med nedsatt funksjonsevne står fortsatt utenfor eller i utkanten av mange samfunnsarenaer, som arbeid, dels i skolen og på boligmarkedet (Tøssebro og Wendelborg, 2014). Det gir andre samfunnsmedlemmer mindre kontakt med dem.

Personer med nedsatt funksjonsevne bryter med en normalitetsforståelse; hva som er vanlig, ønskelig eller positive egenskaper. Ofte skal det lite til for at noen oppfattes som annerledes. Eksempelvis oppfatter barn og unge fort at noen skiller seg ut. Negativ oppmerksomhet eller mobbing er ofte selvforsterkende prosesser, som det kan være vanskelig å få slutt på for den som utsettes for det. Vi så i spørreundersøkelsene at ulike former for tilbaketrekning er en vanlig reaksjon. Av de personlige intervjuene vi gjorde, så vi at det var vanlig å skyve de negative kommentarene bort, ikke forholde seg til dem og ikke oppfatte de "stygge" ting som ble sagt og skrevet, som uttrykk for hat.

Med sosial og strukturell avstand i samfunnet til personer med nedsatt funksjonsevne kan andres oppfatning av deres masterstatus som personer med nettopp nedsatt funksjonsevne komme til å dominere. De kan eksempelvis bli sett på som personer med behov for hjelp og

støtte, uten evne til å forsørge seg selv og med særskilte krav til boligutforming og på buss, tog og fly. Dette kommer i bakgrunnen for en forståelse av legitime menneskelige behov og for hva økonomisk og praktisk hjelp betyr for at personer med nedsatt funksjonsevne kan utvikle seg og leve et verdig liv, det vil si verdier og politiske mål det er stor enighet om.

I intervjuene om tiltak kom det fram en tydelig bekymring for en økende tendens til segregering i samfunnet. Mange steder har det blitt bygget og bygges egne boliger for personer med nedsatt funksjonsevne, ofte lett gjenkjennelige og adskilt fra den øvrige boligmassen.

Barnehagene har vært flinke til å integrere, men det ble nevnt flere eksempler på at barnehager nå i økende grad oppretter egne avdelinger for barn med funksjonsnedsettelse og at de ikke eller i begrenset grad inkluderes i ordinære barnehagegrupper. Enkelte av informantene viste til et nylig høringsnotat fra Kunnskapsdepartementet om endring av barnehageloven knyttet til barn med særlige behov¹⁶. Der foreslås det at kommunen i barnehageopptaket skal ha mulighet til å styre hvilken barnehage barn med nedsatt funksjonsevne tilbys plass i. Dette kan innebære, slik NFU skriver i sitt hørings svar, at barnet med nedsatt funksjonsevne vil kunne få lenger reisevei, bli flyttet til et annet miljø, og bli fratatt mulighet til å gå i barnehagen med søsken og barn fra nabolaget – og dette kun grunnet i at barnet har nedsatt funksjonsevne.

Det ble påpekt i gruppeintervjuene at toleransen for forskjellbehandling av funksjonshemmede er mye større enn for andre. Hva ville for eksempel skjedd om man skilte barn i barnehage etter hudfarge? Enda tydeligere er manglende integrering i skolen, og mer jo høyere opp i klassetrinn en kommer. Det er også slik at læreplanene inkluderer spørsmål som rasisme og holdninger til andre religioner og ulike uttrykk for kjønnsidentitet, mens kunnskap om personer med funksjonsnedsettelse ikke inngår. Funksjonshemming inngår heller ikke skolens mobbeprogrammer. I gruppeintervjuene ble det foreslått at det såkalte Dembra-programmet bør inkludere nedsatt funksjonsevne.¹⁷

5.3 BEVISSTGJØRING OG KUNNSKAP

Det er derfor behov for mer kunnskap om personer med nedsatt funksjonsevne. Det gjelder både kunnskap som opparbeides ved større nærhet og opplevelse av personer med nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, men det trengs også mer formidlet kunnskap. I intervjuene ble det påpekt at lærerutdanningen i svært liten grad tar opp et tema som funksjonsnedsettelse og ikke forbereder lærere på å møte denne elevgruppen.

Også i det offentlige rom er kunnskapen begrenset. Ett eksempel kan være at vi har lite kunnskap om de norske befolkningens holdninger til personer med nedsatt funksjonsevne. Dette er spørsmål som *ikke* har inngått i de mange spørre- og opinionsundersøkelsene som foretas av offentlige og private aktører. Danmark er et eksempel på at dette kan gjøres (Olsen,

---

¹⁶ Se side 51 i høringsnotatet, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om2/id2457760/>

¹⁷ «Aims to build democratic preparedness against racism and antisemitism in Norwegian schools», <http://eng.theewc.org/Content/What-we-do/Inclusive-Education/Dembra>.

2000). Holocaustsentret undersøker holdningene til jøder og andre minoriteter, men personer med nedsatt funksjonsevne er ikke med.

Ett unntak er den omfattende *Statusrapport. Samfunnsutviklingen for personer med nedsatt funksjonsevne*, utarbeidet av Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne i 2007, som blant annet inkluderte en undersøkelse av arbeidsgivers holdninger til arbeidssøkere. Den dokumenterte gjennomgående svært negative oppfatninger til personer med nedsatt funksjonsevne. Vi kan nok finne eksempler på uakseptable holdninger, og mange har private erfaringer. Men så lenge et systematisk kunnskapsgrunnlag mangler om holdninger til personer med nedsatt funksjonsevne, generelt eller på spesielle områder, får spørsmålet lett lite oppmerksomhet og grunnlaget for eventuelle tiltak er dårlig.

Kunnskap er en forutsetning for bevissthet om forhold som bør endres i samfunnet. Det kan gjelde mye offentlig – og selvsagt også privat – ordbruk: måten personer med nedsatt funksjonsevne omtales på, ofte nedlatende eller paternalistisk. Bruken av metaforer kan være gode eksempler. En journalist skrev for eksempel "Vil ikke selvtilfredsheten bli en funksjonshemming når han (det vil si fotballtreneren) skal prøve å lirke det norske laget gjennom den kommende VM-kvalifisering?" Eller en kjent politiker blogger om "autistisk politikk". Et annet eksempel er håndballdommeren som omtales som blind eller evneveik. Slik ordbruk kan se uskyldig ut, eller "ikke være vondt ment", men ved stadige gjentakelser ("hverdagsstikk") prentes det inn stereotype og negative oppfatninger, og de kan virke svært sårende. Det er i dag liten bevissthet, blant annet i pressen, om bruk av ord og metaforer og deres virkning. Vi mangler også på norsk uttrykk for kort å betegne slike holdninger/manglende bevissthet. På engelsk er ordet "disablism" etablert, og på svensk snakker en om "funkofobi".

Det ble under intervjuene hevdet at terskelen er lav når det gjelder personer med nedsatt funksjonsevne. De kan (upåttalt) omtales med ord som det i dag er helt utenkelig å bruke om for eksempel jøder, muslimer eller homofile, uten alvorlige konsekvenser for en politiker eller journalist eller andre deltakere i offentlig ordskifte.

Sosiale medier og åpne leserbrevspalter er en viktig arena for hatefulle ytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne, slik vi har vist ovenfor. Å "moderere" leserbrevspalter eller på andre måter fjerne slike ytringer på nettsteder har vært oppfattet å være i strid med ytringsfriheten. Det gjelder også den såkalte ansvarliggjøring av avsenderen for det han/hun sier eller skriver. Ytringsfriheten oppfattes som en overordnet demokratisk verdi, solid forankret Grunnloven (Ytringsfrihetskommisjonen, 1999). Her står borgernes rett til å ytre seg i høysetet. Det gir lite rom for å begrense ytringer, også når de av mottakeren oppfattes som nedverdiggende eller hatefulle.

Likevel kan ytringer være straffbare (straffelovens § 185). Det kreves at ytringen skjer offentlig eller i andres nærvær, er forsettlig eller grovt uaktsom og er diskriminerende eller hatefull. Slike ytringer inkluderer å true eller forhåne noen eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt pga. blant annet nedsatt funksjonsevne. Terskelen for at en ytring er straffbar, er høy og har solid politisk forankring. Det skal mye til for at en ytring kan anmeldes og tas videre i rettsapparatet. Siden nedsatt funksjonsevne ble lagt til i 2013 har den knapt nok kommet til anvendelse.

Det er derfor overaskende at såpass mange svarte i spørreskjemaundersøkelsen at de direkte eller indirekte hadde tatt saken videre til politiet (se kapittel 3.9). Det betyr åpenbart ikke at det ble en anmeldelse ut av det, men at politiet oppfattes som en mer aktuell aktør enn ofte antatt i bekjempelse av hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne. Det ble også rapportert i fokusgruppeintervjuene at enkelte politistasjoner er opptatt av dette spørsmålet. Ifølge Beadle-Brown med kollegaer (2014) har politiet i England en ganske viktig rolle, blant annet i forebygging av hatytringer. Systematisk registrering av henvendelser om hatytringer vil være nyttig kunnskap, slik det er for andre diskrimineringsgrunnlag (hudfarge/etnisitet, religion/livssyn og seksuell orientering). I Norge kan manglende kunnskap om funksjonsnedsettelse hos politiet og i rettsapparatet være en hindring for at de raskt kan bli en viktig aktør mot hatytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne (Olsen og Kermit, 2014).

Når spørsmålet gjelder forhold som er ubehagelige for den det gjelder, som at det blir sagt eller skrevet "stygge" ting om en, i den grad de kan uttrykke hat, kan en nærliggende reaksjon være å skyve det hele fra seg, ikke høre/se det eller ikke oppfatte eller kalle ytringen for hat. Det er for ubehagelig eller bekrefter ens offerrolle. Det kreves med andre ord en viss bevissthet om at en faktisk er utsatt for hatytringer.

Slike individuelle reaksjoner kom tydelig fram i våre personlige intervjuer (kapittel 4). De fleste informantene hadde et fjernt forhold til hatytringer; de var ikke en del av deres liv. Trakassering, ubehagelige og nedverdiggende opplevelser var en del av dagliglivet for mange. Å kalle det hat satt langt inne. Nå er hat også et sterkt ord i norsk dagligtale, selv om terskelen for å bruke det kan være lavere i sosiale medier og blant unge. Også funksjonshemmedes organisasjoner har hittil i varierende grad vært opptatt av hatytringer, eventuelt vegret seg for å ta opp dette problemet. Det kan henge sammen med at de tradisjonelt har arbeidet med velferdsordninger for personer med nedsatt funksjonsevne og i mindre grad har vært rettighetsorientert.

En parallell er bruken av diskriminering. Før det kom i allmenn bruk og endelig ble innarbeidet i en egen diskrimineringslov, var det få eller ingen som snakket om at personer med nedsatt funksjonsevne var diskriminert, hverken personene selv eller deres organisasjoner. I dag er diskriminering et allment akseptert ord for å betegne uakseptabel forskjellbehandling i samfunnet, også av de som blir utsatt for det. Fra å være noe en ikke vil være (diskriminert), har diskriminering fått en "positiv" valør, i den forstand at om en handling kan betegnes som diskriminering, legitimerer det eventuelt både politisk og rettslig handling.

Det ble i gruppeintervjuene pekt på at noe liknende skjer når det gjelder hatytringer. Det har blitt standard ordbruk både internasjonalt og nasjonalt i behandlingen av minoriteter. Når "vi" har kommet så kort med dette problemet, skyldes det blant annet at mange funksjonshemmede har skjøvet det fra seg og ikke sett eller oppfattet nedsettende ytringer som hat. Dette kan kanskje også skyldes at flere av interesseorganisasjonene har veket unna problemet. Det er derfor behov for større bevissthet og mer kunnskap om og hos personer med nedsatt funksjonsevne, både i skolen, arbeidslivet og offentlig debatt. Gjentatte holdningsundersøkelser vil være en støtte for slike og andre målrettede tiltak både hos myndigheter og organisasjoner.

5.4 LAVTERSKELTILBUD: NETTSTED OG KONTAKTTELEFON

Det mest konkrete forslaget til tiltak som ble foreslått i gruppeintervjuene, var å opprette et felles nettsted og kontakttelefon for alle diskrimineringsgrunnlag (hudfarge/etnisitet, religion/livssyn, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne). Kanskje er dette mest en "ventil" for de som blir utsatt for hatytringer. En slik funksjon kan imidlertid forbedres om mulighet for rådgivning legges inn. Et slikt nettsted kan også være et utgangspunkt for kartlegging av omfang av hatytringer. Det vil være behov for offentlig medvirkning til å etablere et slikt nettsted og kontakttelefon.

5.5 OPPSUMMERING

Hatytringer har mye til felles med mobbing, rasisme, diskriminering, homofobi og nedvurdering av andre religioner. De eksisterer, kan synes gjenstridige, men er uønskede fordi de skader enkeltmennesker og strider klart mot felles, erklærte verdier. Våre data tyder på at det på noen områder går sakte og at det i Norge fortsatt er et stykke å gå for å nå disse målene. Men de siste femti årenes utvikling mot et mer liberalt og tolerant samfunn viser også at det nytter på tross av tilbakeslag, for eksempel når det gjelder personer med nedsatt funksjonsevne.

Bedre inkludering, mer opplysning og bevisstgjøring er på flere måter generelle og langsiktige tiltak, der mange samfunnsaktører kan sies å ha ansvar. I gruppeintervjuene ble det påpekt at skolen framstår som en særlig sentral aktør og at lærerutdanningen må forbedres. Det er videre potensiale for bedre politiarbeid. Et nettsted og kontakttelefon (for alle diskrimineringsgrunnlag) er et tiltak som relativt enkelt burde kunne etableres. Det vil være verdifullt for mange, selv om effekten av det ikke må overdrives.

6. REFERANSER

- Beadle-Brown, J., L. Richardson, C. Guest, A. Malovic, J. Bradshaw og J. Himmerich (2014) *Living in Fear: Better Outcomes for people with learning disabilities and autism. Main research report*. Canterbury: Tizard Centre, University of Kent.
- Bufdir (2016) Statistikk og analyse, hentet 30.8.16 fra:
http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Nedsatt_funksjonsevne/Rettssikkerhet/
- Bø, T. P. (2016) "Fire av ti funksjonshemmede i arbeid". Samfunnsspeilet 1/2016, s 23-28.
- Chakraborti, N. og J. Garland (2012) Reconceptualising Hate Crime Victimisation through the Lens of Vulnerability and 'Difference'. *Theoretical Criminology* 16(4):499–514.
- Damgaard, M., Steffensen, T. og Bengtsson, S. (2013) *Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funksjonsnedsettelse*. SFI-rapport 13:26. København: SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Corker, M. (2000) *The UK Disability Discrimination Act – disabling language, justifying inequitable social participation*. Paper. University of Central Lancashire, UK.
- Eggebø, H. og E. Stubberud (2016) *Hatefulle ytringer delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Emerson, E. og A. Roulstone (2014) Developing an Evidence Base for Violent and Disablist Hate Crime in Britain: Findings From the Life Opportunities Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–19.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2015) *Equal protection for all victims of hate crime The case of people with disabilities*. Vienna: FRA (European Union Agency for Fundamental Rights).
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New York: Aronson.
- Jusleksikon.no (2016) "Krenkelse", hentet 30.8.2016 fra: <http://www.jusleksikon.no/wiki/Krenkelse>
- Likestillings- og diskrimineringsombudet (2015) *Hatytringer og hatkriminalitet*. Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- LDO (2015) "Hate Speech and Hate Crime". Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Lenz, C. (udatert) "Hatprat i klasserommet", hentet 30.8.2016 fra:
<http://www.22juliseret.no/undervisning/fordypningstekster/hatprat/> (Dato:30.8.2016)
- Nilsen, A. B. (2014) *Hatprat*. Oslo: Cappelen Damm.
- Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne (2007) *Statusrapport. Samfunnsutviklingen for personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Nasjonalt dokumentasjonssenter.
- NOU 1999:27. Ytringsfrihetskommisjonen.
- Olsen, H. (2000) *Holdninger til handicappede. En surveyundersøgelse af generelle og specifikke holdninger*. København: SFI.
- Olsen, T. (2009) *Versjoner av arbeid. Dagaktivitet og arbeid etter avviklingen av institusjonsomsorgen*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Olsen, T. og P. Kermit (2014) Sign language, translation and rule of law – Deaf people's experiences with the Norwegian criminal justice system. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17: 23-41.
- Otnes, B. (2010) Helseutgifter og levekår for personer med nedsatt funksjonsevne. Analyse av data fra Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt 2008. Rapporter 20/2010. Oslo: SSB.
- Politidirektoratet (2015) Anmeldelser med hatmotiv 2010-2014. [Oslo:] Politidirektoratet.
- Ramm, J. og B. Otnes (2013) *Personer med nedsatt funksjonsevne. Indikatorer for levekår og likestilling*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Riessman, C. K. (1993) *Narrative analysis*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Sherry, M. (2003) *Don't Ask, Tell or Respond: Silent Acceptance of Disability Hate Crimes*. Ontario: Disabled Women's Network Ontario.

- Sherry, M. (2014) Exploring Disability Hate Crimes. *Review of Disability Studies: An International Journal*, 1(1).
- Staksrud, E., K. Steen-Johnsen, E. Bernard, M.H. Gustafsson, K.A. Ihlebæk, A. Midtbøen, S. Sætrang, S. Trygstad, M. Utheim (2014) *Status for ytringsfriheten i Norge. Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Thoresen, S. og O.K. Hjemdal (red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- United Nations (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Adopted on 13 December 2006. New York: United Nations.
- Wendelborg, C. og J. Tøssebro (red.) (2014). *Oppvekst med funksjonshemming*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Rapporten oppsummerer resultater fra en studie av hatytringer rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne. Studien belyser hvor det skjer, hvilke konsekvenser hatytringer har for dem som rammes og i hvilken grad hatytringer opptrer i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag. Rapporten drøfter hvordan hatytringer kan håndteres og forebygges.

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

Postboks 1490
N-8049 Bodø
Norge

Tlf: +47 75 41 18 10
nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no